

O'ZBEKISTON ADABIYOTI VA SAN'ATI

1956-yil 4-yanvardan chiqqan boshlagan

ADABIY-BADIIY, MA'NAVIY-MA'RIFIY, IJTIMOIIY GAZETA

№ 30 (4585) 2020-yil 14-avgust

Адиблар хибони — маърифат буюми

Бизнинг ҳавас қилса арзийдиган буюк тарихимиз бор. Ҳавас қилса арзийдиган улуг аждодларимиз бор. Ҳавас қилса арзийдиган бекиёс бойликларимиз бор. Ва мен ишонаман, насиб этса, ҳавас қилса арзийдиган буюк келажагимиз, буюк адабиётимиз ва санъатимиз ҳам албатта бўлади.

ШАВКАТ МИРЗИЁЕВ

БАРҲАЁТ СИЙМО

Адиблар хибонидаги ҳар бир ҳайкал ўзи гавдалантирган шахснинг қандайдир бир маҳсул тийнатиши ифодалади. Бошқача айтганда, ҳайкал муайян ўзига хос белги асосида яратилади. Кўпчилиги шундай: ёрқин белгилар асосида тикланган ҳайкаллардир.

Ҳайкалтарош ҳам санъаткорки, аниқ тиргак гоҳисиз санъат асари яратмайди.

Ғафур Ғулом ҳайкали хушчакчақ, ўқтам, дўппини қийшиқ кўндирган алпқомат шоир тимсолини гавдалантиради. Шоирнинг болалик дўсти, буюк адиб Ойбек уни умрининг охиригача ҳазиллашиб Шум бола деб бежиз айтмаган. Шоирнинг ўзи ҳам бу номдан фахр туйғусини туйганки, озор чекмаган. Таниқли адибимиз Омон Мухтор ёзади: “Бухорода Лабиҳовуздаги Насриддин Афанди ҳайкалига разм солсангиз, Ғафур акани эслатади: ҳайкалтарош ундан нусха олган, дейишади. Умуман, Хўжа Насриддинга хос деярли барча ҳислат — эзгулик, донолик, топқирлик, хатто шумлик (“Шум бола”ни бекордан ёзмаган) — бу одамда мужассам эди”. Бу адибнинг “Йигирманчи аср Насриддини” мақолисида олинган фикрлардир. Менга эса Лабиҳовуз ва Адиблар хибонидаги ҳайкаллар қай бир белгиси билан мувозидек туюлади.

Ғафур Ғулом Афандини гоҳат севар, унга эргашар эди. Хатто, ўзини унга тенгларди ҳам: “Ғафур деган бир Насриддин китоби...”. Бу шоирнинг жўмард шеъри “Бизнинг уйга кўниб ўтинг, дўстларим”дан мисра. Аллома умр шомиди Хўжа Насриддинга яна қайтиб бир ҳикоя ва қатор латифалар яратгани ҳам бежиз ва беҳислат эмас, албатта.

Ҳар оннинг ўз нафаси бўлганидек, ҳар замоннинг хос нафаси бор. Ғафур Ғулом ўз даврининг шоири, бир пайтнинг ўзида барча даврлар шоиридир. Ушбу кўш хислат ҳар қандай улуг шоир учун зарурий белгидир. Ўз даврида қолиб кетган шоирлар қанча.

Ғафур Ғулом халқ ва адабиёт томонидан ҳамон эъзозланиши — шундан.

Сувон МЕЛИ,
филология фанлари номзоди

ЯНГИ ФИКР — ЯНГИ ЙЎЛ

Адиблар, олимлар, ижодкорлар — жамиятнинг етук зиёли қатлами ўз мустақил фикри билан эл-юрт қудрати ва шўхратини жаҳонга намойиш этади. Барчага бирдек маъқул бўладиган фавқулодда оламулмул дунёқарашга эга инсон — олим ёки адиб, давлат арбоби ёки саркарда — жамият ҳаётини юксалиши ва тараққиёт йўлига буриб, оқилона бошқариб, одамлар ишончини қозонади.

фигр жамият ҳаётини янги йўлга бошлади.

Адабиёт инсоният тарихидан замонамиз орқали ўтиб келажакка томон ҳоҳида секин, баъзан шиддат билан йўлга чиққан

карвонни эслатади. Ҳаракат унинг тирикчилигидан дарак беради, унга турғун бекатлар асло ярашмайди. Адабиёт ҳаракатдан тўхтаган паллада инсоният тафаккури, ҳаёлот, орзулари,

ишқи, дарди, сурури ва уларнинг образли ифодаси тўхтаб қолади.

XIX асрнинг машҳур математиги С.В.Ковалевская ўз соҳасининг назмга жуда яқинлигини

таъкидлаб: “Чексиз ҳаёл кенгликларини талаб қиладиган бу фанда бир вақтнинг ўзида қалбан шоир бўлмай туриб чинакам математик бўлиш мумкин эмас”, дейди. Математик тафаккурида рақамлар сўзлайди, гўзаллик касб этади ва образ ҳолига келади. Яхши математик метафорик маънода яхши шоирдир. Талантли математик табиатида шоирона тафаккур, ҳаёлот оламининг олти томонига сайру саёҳат қилишдек завқли бир машғулот ҳам мавжуддир.

► 2

Бегона тилни миллий ўзликдан бегоналашиб, ўзликни бой бериб эмас, балки ўзликда собитлашиб, миллий менталликда турғунлашиб ўрғаниш ақлнинг иши эканлигини унутмаслик лозим. Бунинг мутлақ бирламчи, фавқулодда мустақам омили она тили туйғуси, она сўз сезгисининг соғломлиги ва балоғатидир. Ана шундай соғломлик ва балоғат ҳар қандай она тили илми ва таълимининг мунтазам мақсаду мудоаоси бўлмоғи керак.

Низомиддин МАХМУДОВ,

Ўзбекистон ФА Ўзбек тили, адабиёти ва фольклори институти директори, филология фанлари доктори, профессор

«СЎЗ АЙЛАДИ ИНСОННИ ЖУДО ҲАЙВОНДИН...»

Қадим ўзбек тилининг қиёсиз зангинлиги ва рангинлигини иддаосиз кўрсата билган, унинг адабийлик ўзгаришларидаги ҳаракати интизомига мунтазамлик ва мукамаллик бахш этмоқдан ҳақли равишда хушроқланган беназир сўз сингиси Алишер Навоийнинг “Сўз айлади инсонни жудо ҳайвондин, Билки, ҳушари шарифроқ йўқ ондин” деган ҳикматида тил эҳтиёжи ва мавжудлигининг залвори ва зарурияти мутлақо бетақдор бир тарзда ўз тажассумини топган. Айни шу тил деган муҳташам ва мукаррар ўлчовга кўра ер юзидаги бутун маҳлуқот — яратқ жонзотлар тамомен фарқли икки улкан синфга ажралади, бани башарнинг том тамалини тил ташкил қилади.

Шунинг учун ҳам неча минг йиллардирким, одам боласи ўзига мўътабар инсонлик рутбасини ато этган бу синоатнинг мағзини қақши пайида минг битта кўчага кириб чиқади, излайди, изланади, аммо ҳали-ҳамон бу тилсимот бағридаги моҳият одам ақлига бўй бермайди. Энг қадимги даврлардан бошлаб дунёнинг тур-

ли пучмоқларида тил ва унга дахлдор ҳодисаларни турли даражада ўрганишга ҳаракат қилинган, аммо қасрларда нималардир илганган, қаерларда нималардир инсон ақлига сиғмаган. Масалан, қадимги мисрликларнинг тил ҳақидаги тасаввурларини таққик этган Н.С.Петровскийнинг қайд этишича, эрамиздан олдинги иккинчи минг йилликларнинг ўрталарида мисрликлар тушунчасига кўра, “гапирмоқ” маъносидидаги нутқ феъли фақат уларнинг тилида мавжуд бўлган, ўзга мамлакатлардаги бошқа тил эгалари эса “гапирмаганлар”, балки “гўлдираганлар”. Қадимги мисрликларнинг ақлашларича, бу уларнинг оғзида тилининг нотўғри жойлашганлиги билан боғлиқ бўлган. Мисрликлар нутқни бевоқифа тил (орган) юзига келтиради деб ҳисоблаганлар ва бошқа бир тилни ўрганиш учун шунчаки оғиздаги тилининг ҳолатини ўзгартириш, яъни аксинча ҳолатга келтириш кераклигига ишонганлар. Кўриниб турганидай, бу ғариб ва ғаройиб тасаввурот маҳсулидан бошқа нарсас эмас.

► 4

Абай таваллудининг 175 йиллиги

КОШҒАРИЙДАН ҚОЛГАН ТИЛ САДОЛАРИ

Қозоқ тилида ижод қиладиган адиблар Абай асарларининг тили ҳозирги замон қозоқ тилидан кўра Маҳмуд Кошғарий тилига яқинроқ эканини таъкидлашади. Жаҳон адабиётининг дурдоналарини, жумладан, Абай шеърларини ҳам Миртемир домла қиёмига етказиб таржима қилган эди. Устоз Абдулла Орипов “Қарвон” шеърда Миртемирнинг таржимонлик маҳоратини шундай таърифлаган:

Не-не ўлкаларнинг не даҳолари
Сиз боис ўзбекча сўйлаган эди.
Сизнинг лафзингизда қўйлаган эди
Кошғарийдан қолган тил садолари.

Абай ўлганларида қадимги туркий тилнинг “шира”сини, оҳандаги маъно ва қочиримларни аниқроқ ақлаш ва ўлганларнинг бадий хусусияти, тили ҳақидаги фикрларни равшанроқ баён қилиш учун мисолларни қозоқ тилидаги китобдан келтиришга ҳаракат қилдик.

Қансонарда бургутчи чиқади анга,
Тастан тулки топилар ангиданга.

Бургутчи қор ёқанда овга чиқади. Чунки оппоқ қорда ёввойи ҳайвонларнинг излари аниқ кўзга ташланади. Овчи тулкининг изини осонгина топиб олади ва унинг изига тушади. “Анг” — ёввойи ва йирткич ҳайвонларнинг умумий номи. “Андув” — пойламоқ, йирткич ҳайвонларнинг изи-

дан тушмоқ. Бу сўзлар қорақалпоқ тилида ҳам шу маънони билдиради. Ўзбек тилидаги бўш-баёв, укувсиз, солда маъносидидаги “анков” ҳамда тушунмоқ, уқиб олмоқ сўзларининг маънодоши “англамоқ”нинг ўзаги ҳам “анг”. Ангни — ёввойи ҳайвонни овлашни эплай олмаган, унинг изини англамаган ландовур анковдир.

Маҳмуд Кошғарий лугатида эса “анг” сўзи шундай изоҳланади: “Анг — қуш исми, унинг ёғидан дори сифатида фойдаланишади. Агар ёғи қафтинг юзига сурилса, қафт орқасига ҳам ёйилиб кетади”.

Абай ангчининг тулкининг изидан дарё ўзанига чиққани, бургутини тулкини овлаш учун учирганини ёрқин бадий бўёқлар билан тасвирлайди:

Қир—аппақ, бурқит—қара, тулки—қизил,
Ўшайди қаса сулув чўмилганга.
Қара сочин кўтариб икки шынтак,
У-да булк-булк этмайми сийпаганга.

► 4

ЯНГИ ФИКР – ЯНГИ ЙЎЛ

Давоми, бошланиши 1-саҳифада

Пифагор томонидан тузилган карра жадвалини ёллаган кийналган ижодкорнинг ёзган асарлари нокис бўлганидек, ақалли севган ёри ёки дунёга келишига сабабчи бўлган онасига қараб нафасатга тўла эзгу сўзлар ёки икки мисра шеър айта олмаган иктисодчини ҳам яхши мутахассис сифатида баҳоламаган бўлар эдим. Табиат ва жамият қонуниятларидан беҳабар ижодкорнинг асарлари алақандай кемтиклик, тасвирлаган образларида рухий нокислик сезилиб қолиши табиий...

Мавжуд имкониятларга кўра, биз дунёга чиқмоқдамиз, жаҳон таълим жараёнларида илгор тажрибаларни ўрганмоқдамиз. Тараққий этган мамлакатлар таълимидagi энг муҳим масала – бу том маънодаги саводхонлик. Ўз миллий тилида фикрлаш, ўз миллий адабиёти ва адабий тилини чуқур ўрганиб, ундан кейин бошқа тилларни ўрганиш – бу корейлару японларда ҳам, француз олонлар таълим тизимида ҳам ҳаёт-мамат масаласидир. Билмаски миллатнинг энг асосий атрибутларидан бири бўлган тил қашшоқлашади, йўқлик сари равона бўлади. Ўз она тилини ўз кўллари билан ўлик тиллар қаторига қиратиб, лоқайд кўл қовуштириб ўтирган одам асло саодатманд эмас. Бундай тонфа ҳеч қачон ўз халқининг ҳам, башариятнинг ҳам ҳурмат-эҳтиромини қозона билмайди. Бугун дунёдаги тараққий этган мамлакатлар ахли биринчи навбатда ўз она тили микёси ва муҳитида тафаккурини тизимга солиди, шакллантиради. Бу ҳол худди эмбрионнинг она вужудида секин-аста бунёд бўлишига ўхшайди. Жаҳоншумул тафаккур, ушбу Ер сайёраси ахлига манфаат етказадиган ҳақиқий зиёли, биринчи навбатда, ўз миллий тили заминига да мустахкам туриши, ўзини, ўз тилини, ўз авлодаждодларини англаб етиши ва шундан кейингина бошқа тилларни ўрганишига ружу қўйгани маъқул. Биз бугунги ўрта, ўрта-махсус ва олий таълимда шундай тамойилни илгари суришимиз дунё ҳам-жамиятидаги миллий-маънавий қиёфамизни ҳам, илмий-техникавий, адабий-маданий мартабамизни ҳам намоев қилиш учун асос бўлади. Мен ҳар бир соҳа мутахассиси ШАХС ўлароқ ўз миллий кадриятлари ва умуминсоний қарашларида қатъий фикрга, рухий-маънавий юрак бутунлигига эга бўлиши шарт, деб ҳисоблайман. Бундай ШАХС ҳақиқий зиёлига хос мартабаларга муносибдир.

Истеъдод – халқ мулки. Маълум ва машҳур ушбу таъбирни қўпчилик билади. Бебаҳо ҳазина ҳаминша эътиборга, ҳимояга, сайқал ва ҳатто, кўз-қўз қилишга муносибдир. Истеъдодли инсонларнинг дунёга келиши, бу истеъдодли йилғаш ва уни юзага чиқариш миллатни ҳар жиҳатдан юксак мамлакатга олиб чиқади. Шу маънода Республика Президентининг 2018 йил 5 апрелдаги “Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси фаолиятини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарориди, ёш истеъдодлар тарбиясига алоҳида ургу берилгани, хусусан, Алишер Навоий номидаги Тошкент давлат ўзбек тили ва адабиёти университети қошида Олий адабиёт курсини ташкил этилганини қўпчилик ёшларни қувонтирди. 2018–2019 ўқув йилида Олий адабиёт курси қайтадан янги бир йўсинда иш бошлади: дастурлари, иш режалари янгиланди; курс мақоми магистратура даражасига кўтарилди.

Ҳар қандай ёш ниҳол камолоти учун доимий эътибор ва парвариш зарур. Ҳар ким ўзича қалам тебратиб, ҳаёлига келганини ёзгани билан узоққа бора олмайд. Жаҳон адабиёти тарихида ҳамма вақт абдиётга дахлдор умрбоқий асарларда умуминсоний масала ва муаммолар юксак образли тафаккурнинг адабий-назарий қонуниятлари асосида тақдим этилган. Минг йиллик мутоз адабиётимиз тарихида ҳам ижод ахли тарбияси бир неча минглаб мисра шеърларни ёллатиш билан бирга “илми бадеъ”,

“илми аруз”, “илми кофия” каби назарий билимлар махсус ўргатилгани мазий ҳақиқати.

Ижодкор ҳар кун, ҳар соат ва ҳар лаҳзада ижоддан безовта юрган, қалб кўзи очик ва бетўхтов изланишдаги инсон. Ижодкор учун баъзан ҳафта кунларининг хронологик тартиби ўзгаради, гоҳида туш билан ҳуш ёки кун билан туннинг ҳақиқатни ёзиш, адолатга садоқат, тўғрини ёклаш, гўзалликдан завқланиш, энг муҳими, ўз халқига, Ватанига, қўлидаги қалами – ўз юрагига хиёнат қилмаслик каби фазилатлар битилган бўлади. Илдизи мустахкам қирқилган тоғлар Ер шарни ҳаракатдаги мувозанатни сақлаб туради. Гўзал адабиёт инсоният ҳаёт тарзини адабий-эстетик, ахлоқий-этик мезонларга соладиган маънавият тоғларидир. Иймон нури маънавият обидаларини ич-ичидан ёритади, уларга тоза-покизалик бахш этади. Ижодий фаолиятнинг узун йўлидаги ҳар битта бекат мухташам адабий дурдоналарнинг таваллуд манзили саналади.

Ижод ахли ҳаминша одамларнинг юрагига қулоқ тутиши, уларнинг қалб амрини англаб, тўғри йўлдан бораётганларга илҳом, қанот ва қаноат беришлари, айни чоғда, жиндай адашганларни ўзларининг ўткир, сеҳрли сўзлари билан тўғри йўлга бошлашлари керак. Бунинг учун ҳар бир ёш қаламкаш ўз “мени”ни, эстетик идеалини тўлақонли шакллантириши, миллий кадриятларни ёъозлаши, сўз санъатини моддий манфаатларга, энгил-елпи шухратга алишмасликларни лозим. Ўзбекистон ёш истеъдодлари орасидан, айниқса, Ижод мактаблари ёшлари орасидан шундай олижаноб, ўзбек адабиётининг буюк келажиги учун тинмай, тунларини бедор ўтказиб чин юракдан ишлайдиган ижодкорлар етишиб чиқишига одамнинг ишончиси келади.

Билиб, ўйлаб, англаб ва сезиб ёзиш – умуман баъдий асарнинг бунёд бўлиш омилларини жаҳон ва миллий адабиётшунослигимиз негизига теран англаш – бу ҳам ёш истеъдоднинг саодати. Аллома адибимиз Абдулла Қодирий айтидики: “Ёзувчининг ўзи тушуниб, бошқалар тушунмаслиги катта айб. Аслида ёзувчининг айтмоқчи бўлган фикрини ҳаммага баробар англаб билишда, орага англашилмовчилик солмасликдир”.

Бугун Ижод мактабларида ўқиётган ёш истеъдодларнинг баъдий тафаккури даражасини инсон қалбининг ҳақиқий муҳандиси деган балан рутбага кўтариш, шунингдек, улар онгу шуурини нафосатнинг одамларга завқ-шавқ улаштириш саҳоват нури билан ёритиш керак. Шу эътибордан:

**Бутун кунчи халқ ичидан олайлик,
Кучок очиб халқ ичига бораёйлик** – деган чўлпонона қаҳирок моҳиятини теран англаш лозим.

Баъдий ижодни қисмат деб билган ёшларни тарбиялаш жараёнида уларга сўз санъатининг қонунияти ва фалсафий-эстетик мазмунини, образлар олами ва рамзлар тилини, концептуал абадий мавзуларни аниқ ва равшан тушунтириш ўзбек адабиётининг яқин келажакдаги жаҳоний доврғи учун замин ҳозирлаши мумкин. Баъдий адабиётда ҳар қандай ёш ижодкор учун мавзунини топиш муҳим. “Мавзу ўлган балиққа ўхшаб, сувнинг юзида тескари ҳолда қалкиб турмайди. У тирик балиқдай сувнинг тубида, тез оқар жойида, энг тиник сувда, гирдобида”. Бу жаҳонга машҳур доғистонлик авар шоири Расул Ҳамзатов фикри. Ёшлар мавзунини ҳаёт гирдобидан, ҳодисаларнинг тезоқар жойидан топиши лозим. Ер шарни бўйлаб тождор вирус тарқалган бугунги кунда, менингча, ижод ахли учун сабр-тоқат, нафс тарбияси энг муҳим мавзу саналади. “Ким ўлар ҳолатқа етса, ул билур жон қадри...”, деб ёзди Бохур. Бугун жон қадри, соғлиқ қадрининг метафорик, таъсирли баъни ҳар замонадагидан кўра муҳимроқдир.

Президентимиз ташаббуси билан янги ташкил этилган Адиллар хизматида Махмудхўжа Бехбудий, Абдулла Авлоний, Абдулла Қодирий, Чўлпон каби жадид алломаларга алоҳида эътибор берилди. Шу шахсиятлар баҳонасида ХХ асрнинг ибтидосига назар таштаймиз. Тиш-тирноғи билан инсон маънавиятини чангаллаб олган жаҳолат, илмсизликдан қутулишга жидду-жаҳд қилган жадидлар кўз ўнгимизда намоев бўлади. Жадидлар ҳаракатининг Туркистондаги отаси муфти Махмудхўжа Бехбудийнинг жарангдор овози келди аср қаъридан. Илмига даъвати эшитилди юз йил наридан. Аслида чин зиёлининг, орифининг, олимнинг жамиятдаги ўрни ва вазифаси қолдуларнинг қонинот – галактикадаги ўрни ва вазифасига ўхшайди. Олимлар – ер юзининг қолдуларидир. Зиё таратади, қоронғи зулматни ёритади. Жадидлар ва уларнинг раҳнамолари бу ҳақиқатни теран англади. Шу боис хали Туркистон мустақлақ ҳолида экан, Бехбудий: “Бизга лозимки, ўз нафсимиз учун русча билайлик, ҳукумат мактабларинида ўқуяйлик. Давлат мансабларига қирайлик. Ватанимизга ва ўз динимизга хизмат этайлик. Мусулмон бўлуб туруб, тараққий қилайлик...” деб мурожаат этади. У “Эй ҳазрати уламо”, “Эй Туркистон мусулмонлари”, “Мухтарам биродарлар”, “Эй ёшлар”, “Эй тужжор” каби қаҳироклари изидан уларни бирлаштиришга, ўзи ва дунё ҳолига ибрат назари билан қарап, Ватан ахлининг ривожини учун хизмат қилишга, ўзаро зиддикни, ниҳок ва душманликка баҳрам беришга чорлайди.

Равнак учун, Бехбудий қарашинча, миллат моддий ва маънавий жиҳатдан юксалиши, ўртадан ниҳоклар кетиб, ёшлар билан қатгалар бирлашиши лозим. Билмаски ўз замонасида мухториятдан ҳам, хурриятдан ҳам бебаҳра қолиш мумкин. Шунинг учун ҳам: “Халқимизнинг ҳозирги ихтилофи мени дилхун этар, маънос этар. Бошқа миллатлар иттифоқ ила ишлаганда, биз бир-биримиз ила душманликка турсак, вой бизнинг ҳолимизга...”, деб ўртаниб ёзди.

Бехбудий Туркистон жадидларининг чин раҳбарлари эди. Дунёқарашини бағоят кенг ва ўз шогирдларини шундай теран фикрлашга ундар эди. Бехбудий фикри-зиқрида миллатнинг таракқиёти йўлида дин ва дунё илмларини тугал билиш, мактаблар очини, театр ташкил этиш, китоблар нашр этиш, газета ва журналлар чиқариш билан маърифат тарқатишини ўйлади, Ватан таракқиёти учун қайғурди. У ёшлардан умид этиб, талабаларнинг камолоти, саодатли дамларини орзу қилди.

Илм-фанни улуғлаган жадид алломаси Абдулла Авлоний: “Илм инсон учун гоъи олий ва муқаддас бир фазилатдур. Зероки илм бизга ўз аҳволимизни, ҳаракатимизни ойна каби кўрсатар. Зехнимизни қилич каби ўтқур қийур. Савобини гуноҳдан, ҳалолни ҳаромдан, тозани мурдордан ажуроб берур. Тўғри йўлга раҳномалик қилуб, дунё ва охиратда масъул бўлишимизга сабаб бўлур. Илмсиз инсон мевасиз дарахт қабиридур...” деб ёзди.

Ўз вақтида улкан адабий-маърифий фикрларни ўртага ташлаган Махмудхўжа Бехбудий, Абдулла Авлоний, Абдулла Қодирий, Чўлпон каби жадид зиёлилари ҳақиқий ватанпарвар, миллатпарвар, эл-юрт келажиги учун қайғурган фикри тиник ИНСОН ўлароқ кўз олдимизда гавдаланади. Буларнинг ҳаёти ва ижодида ибратга лойиқ қирралар кўп. Тасаввурга эрк берилса, “Мозий” – ҳақиқатининг тарозусидир” деган Бехбудий ва унинг масалқошлари гўё тарих қаъридан бизга боқиб тургандек, бугунги мустақил, хурриятли, озоқ қунарли, ўзларининг муаззам орзуси рўёбга чиққан замонни гоъибона кўриб қувониб турганга ўхшайди. Тасаввурга эрк берилса, руҳи шод бўлган маънавият посбонлари — устозлар ўз шогирдлари, ҳур Ватан фарзандларининг маънан юксалиши ва камолотини кўриб мамнун бўлиши табиий, албатта.

Баҳодир КАРИМ,
филология фанлари доктори, профессор

Кун кеча Давлатимиз раҳбари ҳудудларда саноат-ни ривожлантириш масалаларига бағишланган видеоселектор йиғилиши бошида коронавирус пандемияси билан боғлиқ вазиятга тўхталиб ўтди. Жумладан, охириги бир ойда барча ҳудудларда даволаш ўринлари ва нафас бериш аппаратлари сони бир неча баробар кўнайитрилгани, муолажа қилиш усуллари янгилангани ҳамда тез тиббий ёрдам хизмати қучайтирилганини қайд этиб, “Ҳар бир фуқароимиз соғлиги ва ҳаёти учун курашни янада қучайтирган ҳолда, иқтисодиёт ва ижтимоий соҳаларнинг барқарор ишлашини таъминлаш, аҳолининг яшаш шароитини янгиллаштириш мақсадида карантин талабларини босқичма-босқич юмшатиш зарур. Халқимизнинг ўзи шуни илтимос қилмоқда”, – деди Шавкат Мирзиёев.

Шуни ҳисобга олиб, 15 августдан карантин талабларини босқичма-босқич юмшатилиши, жумладан, музейлар, болалар оромгоҳлари, очик ҳавода хизмат кўрсатадиган умумий овқатланиш объектлари фаолияти ҳам тикланади.

ЎЗИМИЗНИ, КЕЛАЖАКНИ АСРАЙ БИЛАЙЛИК

Етти ойдики, бутун дунё коронавирус балосидан азият чекмоқда, касалланганлар сони кўпаймоқда. Европа ва Америка қитъаси мамлакатларида касаллик юқтирилганлар, ундан вафот этаётганлар сони кўпайиб бораётгани миллионлаб одамларни таҳликага солимоқда.

Коронавирус тарқала бошлагандаёқ давлатимиз карантинни қучайтирди, эҳтиёт чораларини кўрди. Шунинг учун кўпчи давлатларга қараганда биздаги ҳолат анча енги. Лекин умумий аҳоли яхши эмас. Четдан касалликни юқтириб келётган ва аҳоли ичидан чиқаётган беморларни назоратда тутсақ, офатдан сақланиш ва уни енгиш, ундан қутулиш масаласида тажриба етишмаслиги, кўрсатмаларга амал қилиш малакаси ночорлигидан таажжубга тушамиз.

Бизда балодан ўзини асраш учун вазиятни, фожиали оқибатини англаш туйғуси бир мунча сустдай туюлади. Инсон ўз ҳаёти учун ўзи қайғурмаса, эҳтиёт чораларини кўрмаса, унга ҳеч ким қайғурмайди. Чунки ҳар бир одамнинг ҳаёти ўзиники, саломатлигини биринчи навбатда ўзига керак!

Соҳа мутахассисларининг фикрича, бугунги дунё коронавирустга қарши уруш вазиятида. У ҳар лаҳзада ҳаётимизга чанг солияпти! Эҳтиёткорлик, ақл-заковат билан енгмасак, у бизни мағлуб этиши мумкин.

Дунё тарихида бундай даврлар бўлган. 1830 йили Россияда вабо вируси тарқалиши муносабати билан подшо Николай I уч ойлик карантин эълон қилганда ҳамма уйда қолган. Ҳатто улут рус шоири А.С.Пушкин Болдинодаги мулкига кетиб, уйда ўтирди ва “Иван Нулин”, “Лүлилар” достонлари, “Борис Годунов” пьесаси, шеърлар, дўстларига мактублар, “Евгений Онегин” шеърини романининг айрим бобларини ёзди. Бу шoirнинг ўз умрининг ҳар бир лаҳзасига катта масъулият билан қараганига далилдир! Ҳозир ҳам вақтдан

уномли фойдаланган ижодкорлар талайгина топилади.

Бугун, афсуски, лоқайдлик, карантин талабларига нисбатан масъулиятсизлик вазиятини янада мураккаблаштирмоқда. Телевидение, радио, ижтимоий тармоқлар ўзини асраш ва масофа сақлаш, ниҳосиз юрмаслик ҳақида бонг ураётган бўлса-да, шахар ва қишлоқларда, маҳалла ва гузарларда ниҳосиз, бир-бири билан қучоқлашиб сўрашаётган, ўзаро тўпланишиб, беш-ўн кишилик зиёфатлар уюштиратган, ўттиз кишилик тўйини икки юз кишилик айлантиратган, ўзини ҳам, ўзгани ҳам ўйламаётган нодон қиссалар бепарволигини қандай баҳолаш мумкин?! Асли, касалликнинг кўпайишига ўшалар сабабчи эмасми?!

Халқимиз орасида яна бир тонфа одамлар борки, улар ниҳок тақиб, масофа сақлаш ва уйда ўтириш каби қондаларга шунчаки, ҳўжақўрсинга рия этишмоқда. “Эй яхшилар, ортимизда, олдимизда, тепамизда ажал қилич қайраб турибди, ахир, ажал билан ҳўжақўрсинга курашиб бўладими?” дегини келади.

Ўз фарзандларини севган ота-оналар болалари ҳаққи, оиласини севган болалар ота-оналари ҳаққи, ёшлар – ҳаётга бўлган муҳаббати, гўзал орзу-ниятларининг ижобати ва порлоқ келажиги ҳаққи, ёш йигит-қизлар бир-бирларига бўлган покиза муҳаббатлари ҳаққи ўзларини асрасалар, карантин қондаларига қатъий рия қилсалар коронавирус балосини даф қилиш ҳеч нарсас эмас.

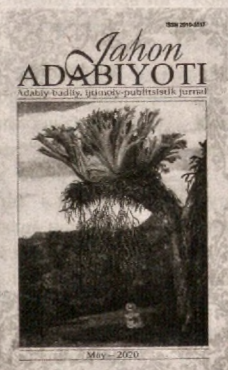
Коронавирус абадий эмас. Аммо бугунги вазият, таҳлилка қулар одамзодда қучли масъулият ҳиссини пайдо қилиши, ўз ҳаёти, дўстлари ва яқинлари ҳаётига лоқайд бўлмаслиги, фожиалардан ўзини эҳтиётлаши, огоҳлик туйғусини тўғдириши керак!

Боқий МИРЗО,
Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси аъзоси

АДАБИЙ-БАДИЙ НАШРЛАР

«ЖАҲОН АДАБИЁТИ» 2020 йил май ойи сони

Журналнинг ушбу сониди илк боблари босила бошлаган атоқли араб ёзувчиси Иброҳим ан-Носир ал-Хумайдоннинг “Зулматдан нур” номли романи ўқувчиларда катта қизиқиш уйғотиши тайин. Зеро, асар муаллифининг ХХ аср араб адабиёти тарихида муносиб ўрин эгаллаганлиги ҳам шундан далолат беради. Романда катта ёшдагилар ва болалар ўртасидаги муносабат, фарзандларнинг ота-оналар олдидаги бурчи, аёлининг жамият ва оиладаги ўрни каби барча замоналар учун долзарб саналуви ижтимоий мавзулар ёритилган. Романи араб тилидан М.Сайдумаров таржима қилган. Таржимоннинг илмий, ижодий фаолияти ҳақида С.Сотибдиёевнинг “Араб олами тадқиқотчиси” мақоласида батафсил маълумот олишингиз мумкин. “Шеърят минтақаси” руқнида

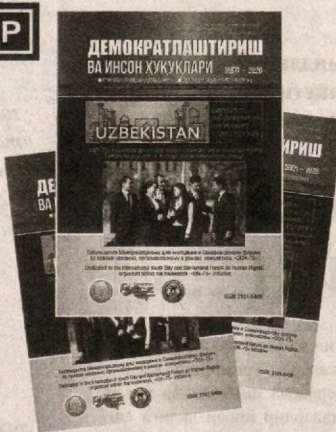
“Оқушлар армони” кассаси, Ч.Чаплиннинг “Тўлиқ метражи ҳаёт” эссеси.

Таниқли шоир Матнзар Абдулҳакимнинг ҳазрат Алишер Навоий ижодий меросидан “Холу хаттиг...” галалига ёзган шарҳи, талқиноти У.Элованин “Гайавата” асари билан жаҳонда кенг шухрат қозонган америкалик адиб Генри Лонгфелло ижодида доир мақоласи билан ҳам журналнинг ушбу сониди танишасиз.

бу гал ҳозирги замон поляк шоирлари ижодидан намуналар ўқийсиз. Шеърларни рус тилидан Д.Ражаб таржима қилган.

Журналнинг олдинги сонларида эълон қилинган бир неча асарнинг давоми ушбу сонда берилган. Булар: Ф.Достоевскийнинг “Ака-ука Карамзевлар”, Ш.Бронтенинг “Жейн Эйр” романи, қозок адибаси Ойсулов Ахан қизининг “Оқушлар армони” кассаси, Ч.Чаплиннинг “Тўлиқ метражи ҳаёт” эссеси.

Таниқли шоир Матнзар Абдулҳакимнинг ҳазрат Алишер Навоий ижодий меросидан “Холу хаттиг...” галалига ёзган шарҳи, талқиноти У.Элованин “Гайавата” асари билан жаҳонда кенг шухрат қозонган америкалик адиб Генри Лонгфелло ижодида доир мақоласи билан ҳам журналнинг ушбу сониди танишасиз.

“Янги Ўзбекистон – янги парламент” руқни остида Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Сенатининг раиси Танзила Нарбоевнинг “Олий Мажлис Сенати: яқин ва узоқ истиқболимиздаги фаолиятимизнинг бош мезони – халқ фаровонлигини юксалтириш” сарлавҳали мақоласи эълон қилинган.

Муаллиф бугунги кунда сенаторлардан мамлакатимизда кечаётган ислохотларда шунчаки қузатувчи бўлиб четда туриш эмас, аксинча, ана шу янгиланишларнинг фаол иштирокчиси, ташаббускорига, парламент назорати институтининг муҳим субъектига айланиш талаб этилаётганига ургу берган. Бунинг учун парламент юқори палатасининг иш услубини тубдан ўзгартириш, ижтимоий сиёсатнинг аҳоли манфаатларига хизмат

«ДЕМОКРАТЛАШТИРИШ ВА ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИ» 2020 йил 3-сон

“Демократлаштириш ва инсон ҳуқуқлари” журналининг 3-сони “БМТ-75” ташаббуси доирасида ташкил қилинган Самарқанд форуми ва Халқаро ёшлар кунига бағишланган.

қилишига эришиш, халқаро алоқалар ва парламентлараро муносабатларни янги мазмун билан бойитиш, коррупцияга қарши курашни қучайтириш, халқ билан мулоқот ва жамоатчилик билан алоқаларни янада мустахкамлаш вазифалари таҳлил этилган.

Ўзбекистон Республикаси Конституциявий суди раиси Бахтиёр Мирбобоев ўз таҳлилий мақоласида фуқаролар, шу жумладан, ёшлар ҳуқуқлари таъминлашининг конституциявий ҳуқуқий қафолатларига аниқлик киритган. Муаллиф, айниқса, ёш авлоди Ватанга муҳаббат ва садоқат руҳида тарбиялаш, уларнинг конституциявий ҳуқуқ ва эркинликлари қамситилишига йўл қўймаслик муҳимлигини уқтиради.

Хусусан, Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Инсон ҳуқуқлари бўйича Олий комиссари бошқармасининг Марказий Осиё бўйича минтақавий вакили Ришард Коменда ёшлар ҳуқуқлари масаласи кўп йиллар давомида БМТ кун тартибидан тўшмай келаяётганига эътиборни қаратади. Чунки ёшлар

жаҳон аҳолисининг салмоқли қисмини ташкил этади ва уларнинг ҳуқуқлари таъминлаш барча давлатлар учун долзарбдир. Хусусан, Ўзбекистонда аҳолининг 60 фоизидан ортигини 35 ёшгача бўлганлар ташкил этади.

Ислом ҳамкорлик ташкилоти Ёшлар анжуманининг бош директори Расул Омаровнинг журналда эълон қилинган мақоласида Ислом ҳамкорлик ташкилотининг ёшлар стратегияси батафсил баён этилган. Ислом ҳамкорлик ташкилотининг ёшлар стратегиясида ёшларнинг миллий даражада эҳтиёжларини қондириш воситаларидан фойдаланиш, ўзаро қўллаб-қувватлаш механизмларини ишта солиш, ёшлар билан мулоқотни йўлга қўйиш концепцияси муҳиммасан.

Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Инсон ҳуқуқлари бўйича Олий комиссари бошқармасининг Ёшлар ҳуқуқлари бўйича гуруҳ раҳбари Чаронис Жорж Константинос эса ўз мақоласида демократик жамият барпо этиш ва Барқарор ривожланишга эришишда ёшларнинг

ролини очиб берган. Муаллиф ёшларнинг ўз мамлакатлари сиёсий ҳаётда фаол иштирок этишлари, сайлаш ва сайланишдаги, ўз тақдирларига тааллуқли қарорлар қабул қилишда иштирок этишларидаги чегаралашлар, меҳнат қилиш ҳуқуқларининг таъминланмаётганлиги ва бошқа мавжуд қатор муаммолар, уларни ҳал қилиш йўлларида диққат-эътиборни жалб этади.

Инсон ҳуқуқлари бўйича миллий марказ директори, академик Акмал Саидов ва Инсон ҳуқуқлари бўйича миллий марказ директорининг биринчи ўринбасари, юридик фанлари доктори Мирзатилла Тиллабоевнинг “Ёшлар ҳуқуқлари: халқаро, минтақавий ва миллий стандартлар” мақоласида ёшларнинг ҳуқуқларини таъминлаш ва ҳимоя қилишга доир халқаро ва минтақавий ҳужжатлар чуқур таҳлил қилинган.

А.Хурсанов, Ш.Рашидов, Э.Эрназаров, З.Шакароннинг Ўзбекистонда ёшларга оид давлат сиёсатини амалга оширишнинг ҳуқуқий асослари, айрим ҳорижий давлатларда ёшларга оид давлат сиёсатини амалиётга жорий этиш механизмлари, ёшларнинг ўз салоҳиятларини намоев қилишлари учун зарур ҳуқуқий асослар, ёшларнинг меҳнат қилиш ҳуқуқлари халқаро нормаларига доир мақолаларида ҳам долзарб масалалар тилга олинган.

Эркин ЭРНАЗАРОВ,
“Демократлаштириш ва инсон ҳуқуқлари” журнали бош муҳаррири
ўринбасари

Муҳаммадали ҚЎШМОҚОВ

ХАЁТНИНГ ҲАҚҚИ БУ

Улуғ дарёларни бағрига босиб,
Ядро қуюнларин ҳайдаб нарига,
Гоҳ насимдай: қизлар ҳайдарин ёзиб,
Бир наъра ўрлади қалбнинг қаърида.

Бу наъра сув каби сингиб тупроққа
Лола, бугдой бўлиб қўтардию бош,
Қоришди қулпуга, ҳаёлга, охга,
Ёришди кун: лайли тонгни этиб фош.

Титраб турган симоб – шу она-Замин...
Титрар симоб – бешик, алланинг тахти.
Илиги бутунни алла оламин?
Омонат эмасми оналик бахти?

“Йўқ!” – дейди қудратли ва эзгу хитоб –
Дунёнинг оёққа қалққан имони.
Ҳаётнинг ҳаққи бу – гулғош, офтоб,
Ҳаётнинг ҳаққи бу – Тинчликнинг нони!

АРАЗИ АРИСА, БАС...

Таваккал деб бораман – ёлғизнинг ёри худо,
Кўнглим кимга ёраман – ёлғизнинг ёри худо.

Қовоғини уйган дам осмон – йироқ,
ер – қаттиқ,
Бағри пора-пораман – ёлғизнинг ёри худо.

КОИНОТДА МАСТОНА НАВО

Ҳаёт сувиға интиқ қора холи ўрмалар,
Мен тангу оворама – ёлғизнинг ёри худо.

“Ҳолича холим йўқдир, сочига осилайму?”
Ўйини сўзга қораман – ёлғизнинг ёри худо.

Қор эрир, муз ҳам эрир, юмшар буюк, бу эса
Эримас: бечораман – ёлғизнинг ёри худо.

“Ёруғ жаҳоним”, дерди эркалаб, ўғирди юз,
Қандай юзқораман – ёлғизнинг ёри худо.

Шарт қўйса, тайсалламай, –
ойболтани оламан,
Тўнкаларни ёраман – ёлғизнинг ёри худо.

ХАР БИР ОДАМ –
МЕНИНГ ШАЪНИМ

Ёзувчи Носир Фозил хотирасига

Мен – зўр денгиз тўлкинида битта қатра,
Денгиз бўлиб хайкираман ва қуламан.
Ўз умримга ўзим бердим маза-матра,
Носир Фозил деганлари мен бўламан!

Кулгу-юмор – балоғардон, ҳаёт суви,
Юмор – эшим: савобга бўй, эн бўламан.
Ким камолга истар заво – чиқар чувн,
Носир Фозил деганлари мен бўламан!

Эй юморим, зик қилди ғам – ҳуморим ёз,
Яхшилик деб минг ўламан, минг тўламан.
Ноним айтиб келганларга доим пешвоз
Носир Фозил деганлари мен бўламан!

Ҳаёт-мамот аро менман ҳаётга шахс:
У бўламан, Сиз бўламан, Сен бўламан.
То қўрирман қўрғонимга йўламас нахс;
Носир Фозил деганлари мен бўламан!

Ёзганларим бари – қўрган-кечирганим,
Меҳр ила оқбатим – гулу чаман,
Жигар, диғар – одам борки, менинг шаъним,
Носир Фозил деганлари мен бўламан!

УЧ БЕХБУД

Самарқанди Андижону Қашқадарё
Доно берди: юрагида йўқдир гилдир;
Хар бирининг тилагида юрту дунё:
Маҳмуд Саъдий, Маҳкам Маҳмуд,
Мурод Хидир.

Топганини улашади одамларга,
Хар тирик жон ғамин чекар – бўлар беҳбуд,
Жон бағишлар ўз кўнглидан шу дамлarga –
Мурод Хидир, Маҳмуд Саъдий,
Маҳкам Маҳмуд.

Уч авлиё, уч Дон Кихот, уч уч Сукрот –
Дуч келмокка сиғмас бирон номард хадди.
Шундайлар бор: йўқотмағай қадрин ҳаёт –
Маҳкам Маҳмуд, Мурод Хидир,
Маҳмуд Саъдий.

СОНЕТЛАР

Хосилга кирганда табиат – ғайрат
Мен Сизни учратдим тут пишғида,
Осмон тўла юлдуз – қалб кизғида,
Белини сирганда майдонда ҳайрат.

Мухаббат! Гул узра булбулни сайрат...
(Гир Олтин қозикда, Кўк қозикда –
Боглоқлик, кам-қўстсиз йўл озғи-да.)
Юнус, деб, Гўрўғли кўнглини яйрат.

Тажандан ҳатлама, уч, ҳали хом Гир,
Булутлардан ошиб, бўлсин-э ёмғир –
Гирқўк шомолига қўтарилган сув.

“Бу сулув – ёруғлик!” – рух берар садо,
У борки, тириклик яшнар, тушмас чув.
Сув хуснига ошиқ парилар адо.

Жамики эзгулик Сизгадир раво,
Маллоҳат ёшида чиқарсиз йўлга,
Гузарингиз тушса бог, тоғ ё чўлга,
Солланиб ўтсангиз гуркирар ҳаво,

Коинотни тутар мастона наво...
Бир қиё боксангиз, арча, сунбулга,
Мажнунтол, саксовул, гужум ё гулга –
Хар бирин мингйиллик дардига даво.

Борингиз ҳаётга этажаксиз бахш –
Сиз бундан оларсиз олам-жаҳон завк...
Беҳабар қоларсиз зордан... йиғлар най...

Кун орқалаган шер – самарқандий нақш...
Меҳрингиз наққошга бермиш илҳом, шавк,
Қаршингизда Ой, Кун гурулмас балкмай.

Шу оқ тут – марвартак; ё денг: балх тутн,
Меваси чилланинг қоридан тоза,
Шигил – юлдуз тошган қўкка андоза;
Барака чашмаси, ризқ-рўз булутн.

Гар оқ тут ой бўлса, кун – она сутн,
Олам аро улар азми овоза,
Ундандир коинот юзига гоза,
Тутга тўй, умрингнинг учмағай қутн.

Остига чойшаблар тутиб, тут қоқиб,
Хар битта нуқрани еймиш хуш ёқиб,
Хуснингиз барк урар тут пишғидек.

Рости – шу: ишонинг ёки ишоманг:
Кулнингиз тахт қураб, шахди билмас чек,
Меҳрингиздан тоққа айланади чанг.

Шоҳсанам НИШОНОВА

ДЕРАЗАМДАМ
ЮЛДУЗЛАР

Тўкилиб тушади сад шамол тегса,
Кўксимни ховучлаб юраман доим.
Ёмон алам қилар қўрқимш,
Бандаларингдан ҳам, Худойим.

Сенга элтар йўллар қайда, айт!
Нодон кўнглим ахволи нолон.
Қай дўстимнинг қўзида раҳмон,
Қай бирида шайтон намоён.

Тан олиш бу – мардлик дегани,
Ахир бир кун паймона тўлар.
Икки юзли одамга боқиб,
Қандай қилиб чўчимай бўлар.

ИНСОНИАТ МАҲАЛЛАСИ

Хосили унмайди Собир дехқоннинг,
Совуқ уриб кетар хар йили баҳор.
Бобомдан сўрадим сабабин бориб,
Меҳнат қилади-ку туну кун бедор.

Ҳиммати йўқларнинг хурмати йўқдир,
Қайтар дунё дерлар чайқалар олам.
Халққа бермагани хосилдан кетса,
Кундан-кунга кўриб англайсан, болам!

Битта фарзанд бер деб йиғлайди қўшним,
Тинглаб эзиламан нолаларини.
Уволи урганмиш ҳайдаганида,
Раҳматли Азимнинг болаларини.

На қунда, на тунда ҳаловати бор,
Қандай иш бошласа қўрар чапини.
Жаббор эслармикан Хайри аянинг,
“Худойимга солдим” деган гапини.

Азалдан кўнглини қўтармоқ савоб,
Азалдан кўнглини сиқдирмоқ осон.
Қаттиқ эган бўлсам кечиргин тупроқ,
Сен ҳам узримни қабул эт, осмон!

Душман, нафратланинг, дўст, ёмон кўринг,
Агар ўзим берсам таъзирингизни.
Аммо икки дунё ҳавотир олманг,
Худого солмайман ҳеч бирингизни.

Бузолмай эшикнинг қулфларини,
Остонамда ушлаб йиғлади шамол.
Атайлаб қаттиқроқ ёлдим шу сафар,
Малол олдим уни, шу сафар малол.

Кетгандай бўлдию, аммо кетмади,
Деразага қўйиб олиб бошини.
Қалин тортиб қўйдим дарпардаларини,
Кўрсатмайман дедим кўзим ёшини.

Эҳтимол, аямнинг тортган охи у,
Эҳтимол, даданинг ғамгин ўйлари.
Олиб кетмокчидай бўлди бетоқат,
Қўлларимдан тутиб олиб қўллари.

Ҳа, сезиб келганди хаста холимини,
Койиб ўз тилида нелардир деди.
Бир тўқилиб олдим юрагим билан,
Дўстлар, у Фаргона шамоли эди.

Яқин тутиб кўнглимга,
Бобом эккан деб, келдим.
Кўпни қўргансан, фойданг
Элга теккан деб, келдим.
Ғанимлармас, дилимни,
Мен ўзим ҳам еб келдим.
Кафтдеккина соя бер,
Дўст бўламан, Дарахтжон!

Босиб ўткан йўлимнинг,
Хатолари йўқ эмас,
Адолатсиз қуларнинг
Адолари йўқ эмас,
Қуйган қулга Худонинг
Атолари йўқ эмас,
Кафтдеккина соя бер,
Дўст бўламан, Дарахтжон!

Халқнинг Ҳақ деб бонг урган
Садосидан бер хабар.
Одамшунослар қўп, лек
Одамлардан беҳабар.
Осмонларда нима гап,
Ер остидан не хабар?
Кафтдеккина соя бер,
Дўст бўламан, Дарахтжон!

Айтгин-чи, қўзларимдан
Ёмғирлар тинмайини?
Савол берсам бағрингда
Бир ғашлик унайдини?
Факат сенинг шохларинг
Бошимда синмайини?
Кафтдеккина соя бер,
Дўст бўламан, Дарахтжон!

Қуёш ўз тафтини ер юзига дўлдек тўқади.
Баъзи жойга кўп, баъзи жойларга камрок.
Зариф билан Шариф яшайдиган маконда қуёшнинг
иссини кўпроқ: ерлар қизийди, кум қайнайди.
Ҳамма соя-салқин излайди.

Зариф билан Шариф ана шу сояси қуюқ
тут тагидан бошқа жойни суйишмайди. Икка-
ласи чорпоёда ёнбошлаб узундан-узок суҳбат
куради. Зариф умри бўйи “раҳмат”лар ёмғири
остида яшади. Одамлар орасида бўлди. Ша-
риф катта лавозимларда, йиғинларда, одам-
лардан баландда, гўё узок-узокларда яша-
ди. Тўй-маъракаларга танлаб-танлаб борди.
Ишдан кетдию борар жойи қолмади. Назар-

дан қолди. Илгари Зариф унинг яқинига ҳам
йўлдамасди. Такдирни қаранг, энди Шариф-
нинг кунн шу Зарифга қолди. Узис бу дунё
тор қўрилади. Зарифга мумлек ёпишиб, унинг
сўзларини тинглайди. Зариф ўқитувчи бўлма-
ганим, ҳаммаша оғир, донишмандона, аммо
тўғри гапни айтди. Ана, яна бошлади.

Зариф сўзлашдан тўхтади. Ҳассаса таяниб
инкиллаб-синкиллаб кўстомини икки томони
тўла орденларнинг юкидан аранг юриб кела-
ётган Болта қалга қаради.

– Келяпти, кўнглини бўшатмоқчи, шекил-
ди. Дарди оғир, кўкрагидаги шақир-шуқурла-
ридан ҳам оғир. Сеникидан ҳам оғир.

Шариф елкасидаги дурра билан кўзини
артди.

– Нимасини айтасан, унга қийин. Ме-
нинг дардим унинг юрагидаги юкнинг олди-
да бир пул. Майли, жим тур, ёрдам берайлик.
Қуруғини қара, йиқилай деб турибди.

– Ўзинг аранг юрибсан-у, ёрдам бераймиш-
лар. Эсинг кеч қилди-да, жўра. Қўлайдиган
одам раҳбар бўлиб босар-тусарингни билмай
юргангизда дўстларингиз, одамларга қараш-
санг бўларди. Энди ўзинг ёрдамга муҳтожсан.
Азёйи баданинг азобдан титрайди. Ўтир,
яна белинг ушлаб қолмасин. Белинг ҳам, кўн-
глинг ҳам – азобда. Азобингга чек йўқ. Кеч-
миш дарди ҳаммаси...

Шариф Зарифга тик қаради. Томоғига ни-
малир тикилди. Кўзига ёш келди.

– Кўп юзимга солма, ўтмишимни ўйла-
сам, уйкум қочади. Мунгайган қоллар, ёрдам
сўраган етим-есирлар, адолат сўраб ўтганлар
тинчлик бермайди, жўра. Бу кунни сен қўр-

магансан – билмайсан. Турсам ҳам, юрсам
ҳам – ҳаловат йўқ. Мени қўй, бор, Болта пуле-
мётчига ёрдам бер. Жони чиқай деб келяпти.
Виждон азоби меникидан минг чандон ортиқ,
унга марҳумлар тинчлик бермайди...

Зариф ўрнидан туриб, Болта пулемётчини
қўликлаб олиб келиб, кўрпачага ўтказди. У
ҳансираб, аранг нафас оларди. Бир пиёла чой
ичгач, ўзига келди. Унинг ортидан пешонаси-
га кўзойнагини тақиб, қўлидаги тошни силаб
келган олим Тўра даврага қўшилди. Такал-
луфсиз бориб тўрдаги бўш кўрпачага ўтириб,
чорпоё ёнида оқаётган ариқчага қаради.

– Ҳа, одамлар, еринг юқи оғир. Дод, деб
юбормаганига хайронман. Бир силкиниб ҳам-
мамизни улоқтирмаганига, шукр. Мана шун-
дай оқизиб қўйган сувларига, мева тўла богла-
ри, дастурхон тўла ноз-неъматларига қаноат
қилмаймиш. Мана, сизларнинг таналарингизда
қон айланмаса нима қиласиз?! Ҳеч ким эмас-
сиз! Еринг ҳам вужудида сув қолмаса, нефт,
деб аталмиш қони қолмаса, темир, ол-
тин, қумуш – ерни тутиб турган вужуди
қолмаса – нима бўлади?! Дунё – азал
меҳмонхонаси вайрон бўлади. Шунақа,
оз бўлса-да, ўзимиз турадиган меҳмон-
хонага раҳмингиз келсин, одамлар. Бу
меҳмонхонанинг бағрини илма-тешиқ
қилдик, – деди-да даст ўрнидан турди.
Хайр-маъзурни насия қилиб, осмонга
қараганча йўлидан кетди.

Олим Тўра кўздан узоклашгунча орқаси-
дан қараб туришди. Сўнгра Болта пулемёт-
чи оғир ҳўрсинди. Хиралашиб қолган кўзини
рўмолча билан артди. Аслида, кўз ёшларини
артганди.

– Дунё кизик, тушунарсиз экан.

– Дунёни тинч қўй, одамлар десанг тўғри
бўларди, – деди Зариф чой қуйиб, Болтага
узатар экан. – Томоқни хўллаб ол, ҳали қўп
гапирасан, жўра. Шариф иккимиз эшитамиз,
бошқаларни билмадим. Одамлар ҳозир пул
топиш билан овора. Сенинг гапинг сариқ
чақага арзимайди.

– Кесатасан-а, кесат! Айтганингдек одам-
лар кизик экан. Уруш дейишди, урушга бор-
дим. Пулемёт беришди, душманни отасан,
дейишди. Умримда қўрмаган одамларга дуч
келдим. Бошланим “от” деди. Шундай тирил-
латиб олдим, шундай олдим – ҳассани пуле-
мёт қилиб айлантирди у – душман дегани тут-
дек тўқилди. Бирови олдинга, бирови орқага
йиқилиб жон берди. Пулемётим ажал сочар-
ди. Пулемётни ҳам одам яратган. Одамлар-
нинг қадри чумолича эмас, биродарлар. Ҳеч
қачон қўришмаган одамлар бир-бирини ўлди-
рарди. Бу не қўруғлик бўлди, одамлар? Қўп
одам ўлди. Уларнинг руҳи тинч қўймайди, кўз
олдимдан кетмайди. Нима қилай, мен ўлдир-
масам, улар мени ўлдирарди, жўралар! – дея
йиғлаб юборди.

Шу пайт қамоқ қақиб шаррос ёмғир қуй-
ди, йўқ, осмон йиғлади. Болта пулемётчи
ҳассасига суяниб ўрнидан турди-да, кетди.
Шариф билан Зариф осмоннинг кўз ёшлари
орасидан узокларга нигоҳ ташлашди.

– Қўй уларни, ўзимизнинг гурунғ яхши,
Шариф. Улар юрагини бўшатиб кетишди.
Энди мен гапирай, – дея Зариф гапга тушиб

кетди. – Инсон дунёга, тўғрироғи, яшаш
учун, одамлар оламига йиғлаб келади, йиғлаб
кузатилади, дейишади. Шарифбек, нима дей-
сиз, бу ибора эскиргандек, чамамда? Илгари-
гидек, ота-боболаримиз, она-момоларимиз
жўр бўлиб, жамоа-жамоа бўлиб, оламини ти-
раттудек, “Онам-эй, отам-эй, бизни ташлаб
кетинг-эй!”, деб йиғлаб кузатишлар ўтмишга
айланди. Энди одамларнинг дийдалари топ-
қотдими, дейман. Кўзларини хиссиз парда
босди. Чумолини босиб ўлдириб ҳеч нараса
бўлмагандек, юришлари энди ўз қавми, ка-
риндоши, ота-онаси, ақилларининг бу ду-
недан ўтишлари ҳам олдий ҳолдек, қадрсиз
бўлиб қолди, Шарифбой! Фарзандлар, ака-у-
каларнинг юраклари жиз этмай бемалол ки-
нодан, тижоратдан, чойхонадан, турли-туман
зиёфатлар ҳақида сўзлашади. Илгари жано-
зага келганларни йиғламагани бўлмасди,
энди бирорта йиғлаган одамни топиб бўл-
майди. Бир инсон ҳеч нима бўлмагандек, ка-

Мирзапўлат ТОШПҲЛАТОВ

ОДАМЛАР

брисонда телефонда гаплашади, қулишади,
олди-сотди ҳақида гап сотади. Қойилмасиз,
бу қўруғликлардан қалбингиз чилпарчин
бўладими? Эҳ, одамлар... Жанозага ҳам та-
лаб боришади, Шарифбой, сиз ҳам шундай
эдингиз. Марҳумнинг боласи амалдор бўл-
са, тумонат одам келиб, қўчага сиғма-
ган. Ҳар қалай, шунисиға ҳам шукр.

Бу замин меҳмонхона, қутиб олади,
сўнг кузатади. Сиз раҳбарлик курси-
сида бўлганингизда бу заминнинг мезбонли-
ги, ўзингиз меҳмонлигингизни, яъни ҳамма
қатори келиб-кетадиган йўловчиларингизни
унутгансиз. Эсингиздами, мени кабинетин-
гиздан хафа қилиб чиқариб юборган эдингиз.

Дунёнинг ишларини қаранг. Энди сиз ҳар
қуни эшигини қокасиз. Шундай бўлишини
билганингизда бошқача одам бўлардингиз?

Шариф бошини аянчли тебратди, оғир
ҳўрсинди.

– Киши адашар экан. Раҳбарликнинг
сеҳри кўзни кўр қилиб қўяркан. Энди кеч, За-
рифбой, сиз ҳақсиз. Аммо, фойдасиз. Давом
этинг, мен эшитавераман. Илгари мени эши-
тишарди. Гапираверинг.

– Одам, яъни мен ҳам дунёга йиғлаб кел-
ганман, ота-онам, қавм-қариндошлар меҳ-
монхонага келишимни хурсандчилик қилиб
нишонлашган, – йиғлайди у Шарифнинг ел-
касиға уриб.

– Йиғламанг, ҳозир ҳеч ким йиғламайди,
бирор қўриб қолмасин, эшитилмасин, хурсанд-
чилик билан қутиб олишган-ку. Базм қилиш-
ган-ку! Атак-чекча қадам ташлаб, одамлар
дунёсига киргансиз. Ширин боланинг, ширин
дамларни, қўлдан-қўлга ўтади, ерга қўйишмай-
ди, “одамчани” еру қўкка ишонтирмайди, чўл-
пиллатиб юзидан ўйишади. Одамча анчагина

улғаяди. Уяладиган, тортинадиган ёки акси –
ўжар, тангик, ерга урсанг, осмонга сакрайдиган
одамга айланади. У энди ширинликлар, тансиқ
овқатлар етгиси келади, ейди. Мактабга боради.
Одам қаторига қўшилади. Ўқийди. Бири вазир,
бири ҳоким, бири шифокор, бири тижоратчи,
бой бўлади, қолаверса, гўзал қизларга ёр бў-
лишади. Қўлларининг шундай қилиб орзуси
амалга ошади, баъзилариники йўқ. Оддий хиз-
матчилик насиб қилади. Мента муаллимлик
яхши-да, хозиргача хурматим бор. Сиз ҳам
роса топдингиз, қоллаб топдингиз, лекин ка-
нонлаб топширдингиз. Одамлар қизик-да. Яна
бойлик ортидан чопишади. Бу дунё вақтинча-
лик макон эканини, қолаверса, меҳмондек кели-
б, меҳмондек кетишини унуттишади. Пул,
олтин йиғишади, қават-қават уй қуришади,
тўймайди. Яна, яна деб, жон ҳалак югуриша-
ди. Бир-бири билан ака-укалар, опа-сингиллар
мерос талаштиришади. Бой ҳам, камбағал ҳам,
раҳбар ҳам – умуман, келганларнинг бир кун
кейтиши ҳаммага баробар эканини унутиб бора-
ётган одамлар. Унутманг, одамлар, одам бўлиб
қолайлик.

Зариф чойнақдан пиё-
лага чой қуйиб, ичди: Бо-
шқа пиёлага чой қуйиб, Ша-
рифга узатди. Шариф унсиз
йиғлаб, тинимсиз кўз ёшла-
рини артарди.

– Улар одамлар!

– Бўлди, бўлди қилинг, Зарифбой. Шундай
ҳам одам бўлиб келиб, одам бўлмай кетаётган-
ни етар. Меҳмондорчилигимиз ҳам поёнига
етаётганга ўхшади. Минг гапирсангиз ҳам
энди кеч. Ҳа, жула кеч. Майли, эртага чиқар-
ман, мабодо чиқолмасам, ўзингиз бош-қош
бўлинг. Болаларга ишонмайман.

Сизга ишонаман. Худого шукр, хар
қалай сизни яна топдим-ку!

Шариф ўрнидан туриб уйига

йўл олди.

Зариф унинг орқасидан бошини қимирлат-
ди, ўйга келди: ҳаммавири меҳмон бу заминга.
Одамлар қолди, кетаверади. Бировлар хоти-
раларидан азобланиб, бировлар яхшиликлар
эвазига, мамун кетаверади. Эй одамлар!

Унинг йиғлагиси келди, юрагини бўшат-
моқчи эди – бўлмади. Набираси кичкина со-
чикқа ўралган икки дона сомса келтириб бо-
босининг олдиға қўйди:

– Бобожон, еб оларкансиз. Момом бериб
юбордилар.

– Ўзи едим?

– Йўқ. Бу ўзимники, сизга олиб келдим.

– Ўзинг ея қол, болам.

– Иккитасини едим.

– Нима гаплар, болам, уйда?

Давоми, бошланиши 1-саҳифада.

Аммо, таъкидлаш лозимки, тилшунослик тарихида тилни турли томонлардан ўрганиш мақсади билан шакланган ва анчагина жиддий ютуқларни қўлга киритган психологизм, социологизм, натурализм, структурализм, эстетизм каби бир қанча окимлар мавжудки, бу окимлар вакиллари бениҳоя кўп жихатли бўлган тилнинг жиддий сўй-харакатлар ҳамон давом этмоқда, инсоният тараккиётининг мислсиз жадаллашуви билан бу ҳаракатлар янада суръат ва кўлам касб этмоқда.

Аксар тилшуносликларда, хусусан, ўзбек тилшунослигида ҳам анча вақт эътиборда бўлган структурал тилшунослик тилни ўз ички қонуниятлари асосида эгасидан айро ҳолда ривожланган ҳолида тарзда ўрганди. Бу, табиийки, тилдай мураккаб ва серқирра ҳодисанинг моҳиятига киришга имкон бермади. Шунинг учун ҳам структурал тилшунослик, талқиқотчилар ҳақи равишда таъкидланганликеди, АКШ ва ғарб мамлакатларида ўтган асрнинг иккинчи ярми сўнггида инкирозга юз тутди ва ўз ўрнини антропоцентризм, яъни марказида инсон турайдиган тилшуносликка бўшатиб берди. Сўнгги ўн йилликларда дунё тилшунослигида кузатилаётгани каби ўзбек тилшунослигида ҳам тилнинг моҳиятини тўғри ва ҳолис ёритишга имконият яратадиган айтиш йўналишини устуворлашиб бораётгани бениҳоя қувонарли ҳолидир.

Маълумки, ҳар қандай табиий тил миллий-ментал моҳиятга эга, агар шундай моҳиятдан мосуво бўлса, ундай тил табиий эмас, балки сунъий (масалан, эсперанто тили) тилдир. Ҳар қандай табиий тил фақат коммуникатив (алоқа) вазифасинигина эмас, балки миллий менталлик, этномаданий, этносоциологик, дунёни билиш (когнитив), ижодийлик (креатив), билимларни сақлаш (аккумулятив), баҳолаш (аксиологик), гўзаллик (эстетик), ҳиссий таъсир (эмотив) каби хилма-хил вазифаларни доимий тарзда зиммасига олган ҳолда дунёга келган, бу вазифалар инсоннинг миллий-руҳий ва ақлий-шуурий сажияси тирикчилигини таъминлаб туради. Шунинг учун ҳам тил миллат мавжудлигининг, миллат эса тил мавжудлигининг зимму заминидир.

Бутун хорижий тилни билиш, у инглиз тили бўладики, рус ёки япон тили бўладики, хитой ёхуд яна бошқа бир тил бўладики, барибир, бутун дунёда бир заруриятга айланган бўлган, бу зарурият англаб етилган. Аммо, айтиш керакки, ҳар бир тил ўзига хос тафаккур, ўзига хос маданият, дунёни ўзига хос кўриш тарзидир. Шунинг учун башарият тарихида ҳар бир халқ ўз тилини ана шундай кўриш ва ҳар қандай бегона таъйиқлардан қўриш мақсадида она тилини тақомил топиришнинг пайдан бўлган. Америкалик олим Бенжамин Ли Уорфнинг куйидаги гапларида ҳеч қачон эскирмайдиган афғон ҳақиқат ўз ифодасини топган: “Келажақда бир тилда — у инглиз тили

бўладими, немис тили бўладими ёки рус тили бўладими — гапирадиган инсониятни тасаввур қиладиганлар, шунга ишонадиганлар инсоният тафаккури тараккиётига улкан зарар келтиришга қодир бўлган нарсани идеал деб билганлари учун қаттиқ адашдилар”.
Таассуф билан айтиш керакки, кўпчилик, ҳатто айрим мутахассислар ҳам тилни шунчаки бир алоқа воситаси, ёрдамчи бир қурол сифатида бениҳоя жўн талкин қилишга мойилдилар. Америкалик тилшунос Э.Сепир тил кўмагига мурожаат қилмасдан туриб, борлиқни тўлалигича англаш, идрок қилиш мумкин деб ҳисоблаш ёки тилни алоқа ва тафаккур муаммоларини ҳал қилишда ёрдамчи восита сифатида талкин қилиш янглиш эканлигини, биз у ёки бу ҳодисаларни, аввало, тил мезонларига мувофиқ тарзда кўришимиз, эшитишимиз ва идрок қилишимизни, умуман, бу жараёнларда тилнинг ёрдамчи эмас, балки фақуллодда муҳим ўрнини таъкидлайди. Дунё тилшунослигида “Сепир — Уорф гипотезаси” номини олган назариянинг иккинчи

муаллифи Б.Л.Уорф “хинд-европа тилларида гапирадиган барча замонавий олимлар” ва “барча олимлар” тушунчалари айнан тенг эмаслигини таъкидлаб, куйидагича изох беради: “Замонавий хитой ёки турк олимларининг Европа олимлари каби оламини тавсифлаши уларнинг бутун ғарб тафаккур тизимини тўласича ўзларига олганлигини англатади, аммо бу тизимни уларнинг ўзлари мутлақо мустақил тарзда, ўз кузатув постларидан туриб яратганлигини билдирмайди”. Олимнинг: “Агар Ньютон инглиз тилида эмас, балки, масалан, хопи (хинд тилларидан бири) тилида гапирганда эди, унинг коннот ҳақидаги концепцияси бутунлай бошқача бўларди” каби-лидаги ҳулосасида муболағадан кўра ҳақиқат кўпроқ эканлигига ишониш мумкин.

Тил ва тафаккурнинг ўзаро боғлиқлиги ҳақида фанлар тарихида қадим давлардан бери кўп гаплар айтилган. Аммо “тафаккурни улугъ фазилат” деб билган қадимги юнон файласуфи Гераклитдан бошланган “тафаккур ҳамма учун умумийдир”, “фикрлаш ҳамма кишиларга хосдир” кабилидаги қондаларда муайян нотугалиқни бутун сезмаслик мумкин эмас. Тўғри, фикрлаш ҳамма кишиларга хос, аммо тафаккурнинг ҳамма учун, яъни ҳар қандай тил эгалари учун умумий бўлишини тўғри деб бўлмайди. Агар шундай бўлса, “миллий тафаккур” тушунчаси ўз моҳиятини тамоман йўқотди. Тил тамоман мустақил мазмуннинг ташқи ифодаси эмас, америка тилшуноси М.Блэжнинг образи таъбири билан айтганда, тил ва мазмун ўртасидаги муносабатни қийимнинг танга муносабатига

ҳаракат қилади, тилнинг лугати одамларнинг нима ҳақида ўйлашларидан, грамматика эса қандай ўйлашларидан гувоҳлик беради”.
Кўринадики, “миллий тафаккур”, “миллий маданият”, “миллий маънавият” каби мўътабар тушунчаларни тилсиз, она тилисиз тасаввур ҳам қилиб бўлмайди, тилсиз бу тушунчаларнинг туб моҳияти муаллақлашди, зотан, мазкур тушунчалар тилсиз хатто мавжуд бўлолмайди. Она тили ана шундай муҳтарам тушунчаларнинг мустақкам синчи сифатида миллий манфаат, айти пайтда миллий ҳамият кўргонининг хушёр кўриқчиси, посбонидир.
Бутунги глобаллашган дунёда миллий манфаатлар мунозасари жадал ва кескин кечаётганлигини сезмаслик мумкин эмас. Бунда энг ҳассос муаммолардан бири, албатта, она тили муҳофазаси қилиниши ҳам эътибордан соқит қилиб бўлмайди. Давлатимиз раҳбари Ш.Мирзиёев томонидан 2019 йил 21 октябрда имзоланган “Ўзбек тилининг давлат тили сифатидаги нуфузи ва макеини тубдан ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Фармонида таъкидланганидек, “Бутунги глобаллашув даврида ҳар бир халқ, ҳар қайси мустақил давлат ўз миллий манфаатларини таъминлаш, бу борада, аввало, ўз маданиятини, азалий қадриятларини, она тилини асраб-авайлаш ва ривожлантириш масаласига устувор аҳамият қаратиши табиийдир”. Ана шундай рост ва расо қарашлар ҳамда азалий ҳақиқатлар мантиғига мувофиқ мамлакатимизда тил илмига ҳам, тил таълимига ҳам, она тили ва давлат тилидаги икки муаззам рутбани зиммасига олган ўзбек

ўхшатиб бўлмайди, яъни тил тананинг либоси эмас.

Тил ва тафаккур, тил ва маданият, тил ва гапирувчи инсон ўртасидаги узвий, икки томонлама ва мунтазам алоқа, грамматика ва тафаккурнинг ўзаро уйғун муносабати бутун ҳам, айниқса, антропоцентризм талқинларда алоҳида эътироф этилмоқда. Рус тили илмининг атоқли намояндасидан бири Г.А.Золотованинг куйидаги гапларида ҳам айтиш ҳақиқат ўз ифодасини топган: “Грамматика илми — филологиянинг бир қисми, бу илм турли парадигмалар, қондалар ва тақиклар тўплами эмас, балки тил қурилишига, матнлар қурилишига, инсоннинг тафаккур қурилишига кириш учун қалитдир”. Ҳатто француз тилшуноси А.Соважо: “Бир тилини бошқаси билан алмаштириш халқнинг бутун тафаккурини алмашинувиға олиб келади”, деган гапни айтганки, унда ҳам ва тафаккурнинг теран таноисиб кескин бир тарзда ифодаланган. Йирик рус филолиги Г.В.Степанов шундай ёзади: “Айтиш мумкинки, онг олам бўйлаб тил билан бақамти

бида шаклланадиган маънавий маданиятга татбиқ этмаслик зарурлигини айтади. У яна таъкидлайдики, цивилизация байналмилал характерга, маданият эса миллий характерга эга; модият билан кўпроқ боғлиқ бўлган цивилизация бир миллатдан бошқасига ўтишга ва бу миллат ичда тез тарқалишга қодир, аммо маданият эса ҳар бир миллатда, унга бошқа маданият қучли ёки қучсиз таъсир қилса ҳам, ўзига ҳослигича қолади. Шунинг учун ҳам у ёки бу мамлакатдаги ҳар қандай пешқадам янги ғоя, янги мақбул илмий фикр ўзлаштирилган экан, асосий эътибор ижтимоий-гуманитар фанлар соҳасига эмас, балки табиий-аниқ фанлар соҳасига қаратилиши лозим. Бунин хорижий тилдаги таълим жараёнларини ташқил қилишда ҳам, албатта, инобатга олиш зарур. Жуда кўп мамлакатларда шундай ҳолат кузатилади. Масалан, Филиппинда икки тили таълими амалга оширишда расман қабул қилинган мезонларга мувофиқ адабиёт, тарих, фуқаролик ҳуқуқи фанларини она тилда — миллий тилини тилида, инглиз тилида эса математика ва табиий фанларни ўқитиш кўзда тутилган. Табиийки, бу ижтимоий-гуманитар фанларнинг асл ҳадафи миллат шууридаги миллий тафаккур ўзларни дунёсига, инсоннинг миллий-руҳий оламига таъсир қилишдан иборат эканлиги билан изохланади.

Хориждан олинадиган ёки кириб келади-ган янги билим, мақбул кўринган ғоя ёки умуман, фикр-натижаларга бениҳоя ҳассос ва зийрак ёндашмоқ, уларни ҳазм қилмоқдан олдин оқилона ва ҳолис баҳолай билмоқ фақуллодда

тилининг, юртимизда шакланган ҳолис ва одил тил сийёсатининг тарғибига ҳам фақуллодда улкан эътибор берилмоқда, жиддий амалий ишлар олиб боришмоқда.

Шубҳасиз, тил ва таълим масалалари жамиятдаги энг нозик муаммолардан биридир. Бутун бутун дунёда, хусусан, бизнинг мамлакатимизда ҳам хорижий тилларни ўрганишга бўлган эътибор мисли кўрилмаган даражада ортганлиги маълум. Бу мутлақо табиий ҳол, чунки дунё таърибасидан, турли мамлакатлар қўлга киритган ақлий фаолият натижаларидан хабардор бўлмасдан туриб, тараккиётга суръат ва шиддат бахш этиш мушкул. Бу табиий ва зарурий жараёнларда хорижий тилларнинг ўрни киёссиздир.

Аммо шунин ҳам унутмаслик зарурки, хориждаги ютуқларнинг бирортасини ҳам чиқитга чикармасдан ўзлаштириш мақбул иш эмас. Араб тили ва маданиятини бир-биридан ажралмас ҳодиса деб ҳисоблаган араб олими Сати ал-Хусрий илгор мамлакатларнинг ютуқларини ўзлаштириш борасидаги даъватларни халқ кал-

муҳимдир. Бу янгиликлар, улар қанчалик салмоқли ва муҳим бўлмасин, бизнинг миллий тасаввуротимиз, миллий маданиятимиз ва азалий маънавий-маърифий қадриятларимиз мувозанатини тамоман издан чиқариб юбормаслиги лозим. Ўзгачан олинадиган ҳар қандай нарсга ижодий ёндашмоқ, унга миллий манфаат мувофазаси нуктан назаридан баҳо бермоқ мақсадга мувофиқ. Буюк рус адаби Н.В.Гоголнинг 1834 йилда ёзган “Ал-Маъмун” эссеидаги куйидаги ҳақиқатни фаромуш қилиш оқилликдан эмас: “Маърифат халқнинг ўзидан олинади, ташқаридан келадиган маърифат фақат шу даражада ўзлаштирилмоғи керакки, бу унинг ривожига кўмаклаша оладиган даражада бўлсин, бироқ халқ фақат ўзининг миллий муҳити, заминидигана ривож топтоғи керак”.

Она тили таълими ҳақида гап кетганда, аксарият мутахассислар, ҳатто номутахассислар ҳам, тилшунослик унсурларидан, айниқса, грамматикадан ҳеч қачининг самарадор йўл эканлигини асосламоқчи бўладилар. Албатта, мактаб таълимида грамматика муайян меъёрда бўлмоғи лозим, аммо ундан бутунлай воз кечиш ақлнинг иши эмас. Айрим мутахассислар мактаб она тили таълимида, ҳатто, масалан, сўз ясалишини ўрганиш кераксиз эканлигини, хозиргача бу мавзунини ўрганган ҳеч бир ўқувчининг сўз ясаганини кўрмаганигини иддао қиладилар. Бу “кераксиз мавзу”ни ўқитиш давлатга моддий жихатдан зарарлигини, бу зарарнинг сўмдаги миқдорини ҳам ҳисоблаб чиққандай бўладилар. Сўз ясалишини ўрганишдан мурод сўз ясап эмас, балки тилдаги ясама сўзларни онгли идрок қилиш қўникмаларини шакллантиришдан иборат эканлиги равшан бир нарс. Грамматика тилнинг фақат шаклига эмас, балки унинг моҳиятига дахлдор, тафаккурнинг шаклланишига алоқадор бутун бир олам. Грамматика она тилини мактабга келгунча ғайришуурий бир тарзда ўзиники қилиб бўлган боланинг бу тилни онгли идрок қилиш қўникмаларининг турғунлашувиға кўмак беришини, боланинг бутун умри давомида тилнинг узун ва тугал бўлиши учун тиргак бўлишини ёдда тутмоқ лозим. Илгари грамматика керагидан ортиқроқ бўлган бўлиши мумкин. Аммо таъкидлаш жоизки, мактаб таълимида, камда, синфлар кесимида грамматика оқилона бир меъёрда бўлиши керак.

Президентимиз ўзбек тилига давлат тили мақоми берилганининг ўттиз йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги нутқида таъкидлагандай, “Дунёдаги қадимий ва бой тиллардан бири бўлган ўзбек тили халқимиз учун миллий ўзлгимиз ва мустақил давлатчилигимиз тимсоли, бебаҳо маънавий бойлик, буюк қадриятдир”. Бу буюк қадриятимизни ҳар тарафлама теран илмий талқид қилиш, бу тил таълими самарадорлигини таъминлашнинг янада оқилона йўлларини излаш, ўзбек тилининг ҳам она тили, ҳам давлат тили сифатидаги тақомили ва тарғиб борасидаги ишларга суръат бахш этиш ҳар бир йилнинг кўнглидаги мунтазам муздавоидир.

КОШҒАРИЙДАН ҚОЛГАН ТИЛ САДОЛАРИ

Давоми, бошланиши 1-саҳифада.

“Қас” — ҳақиқий, чинакам, асил, “шынтак” — билан деган маънони англатади. Шоир оппоқ қорда қора бургут билан қизил тулкининг олишуви манзарасини гўзал қизининг сувда чўмлаётган ҳолатига ўхшатади. Суву икки билаги билан қора сочларини кўтариб бошини ювгани, сувда чўмилгани каби бургут билан тулки жон талашиб курашганида оқ, қора ва қизил ранглар айқаш-уйқаш бўлиб, “аял-юлт” этиб кетади.

Аппак эт, қип-қизил бет, жал-жалангач,
Қара соч қизил юзни яширганда,
Кўёни эр, қалындаги сулув бўлиб,
Яна ўхшар тор тўшақда жўлгасанга.

Қора бургут қизил тулкига чанг солгани қора сочининг қирмизи юзни яширганига ўхшатилади. Ов завқини шоир кўё билан келиннинг чимилдикдаги висол оқшомига менгайди.

Абай ушбу ўлани ҳақиқий овчи йигитлар ўқиса, завқланади, дея яқунайди. Зотан, овга чиқиб, ангга қуш солиб, ов завқини ҳис қилмаган кимсалар, бу ўланининг қадрини ҳам билмайди.

Муни оқиса, жигиттер, ангышы оқисин,
Била алмасын, қус салып дам талпасанг.
Туркий халқлар турмушида эгил, чаккон ва мерган овчиларнинг фаолияти ниҳоятда қадрланган. Шоирлар чавандоз ва қуччи йигитларнинг жасоратини мадҳ этган. Абай ҳам ўз халқининг ана шундай фазилатини улуғлайди. Шоир ов манзараси билан бирга овчининг кўнглидаги шавқу бағийл маҳорат билан ифодалади.

Маҳмуд Қошғарийнинг “Девону луготит турк” асарида севги ҳақидаги лирик шеърларга

хатоҳангликни ҳис этаркансиз, улуғ боболардан қолган наволарнинг янги оҳанглари дилга завқ бағишлайди.

Ўзик мени қумитти,
Сақинч мента юмитти,
Кўнглим ангар эмитти,
Юзим менинг саргарур.
Бутунги тилимиздаги ифодаси:
Севги дари қўймайди,
Согинч мени қийнайди,

Кўнглим унга тўймайди,
Юзим менинг саргарур.

Абай ўланининг асосий қаҳрамони туйғу, фикр, эҳтирос, дард, қайғу ва севинч. Ўланиларнинг асосий мавзуси халқнинг нури келажаги учун ёниб-қуяйиш, элдошларнинг тараккиётдан орқада қолаётганидан ўрғаниш, миллатни нодонлик ва қолотқидан воз кечишга, илму ҳунар ўрганишга даъват этиш. Шу боис билимсиз, нодон ва беғам одамларни шоир аёвсиз танқид қилади.

Ёшликда билим излаб югурмадим,
Хайрин билдим, бироқ юз ўғирмадим.
Улғайганда қарасам қўлим қуруқ,
Кечикиб қўл қўзидиму улғурмадим.
Билимсиз қолганимга ким гуноҳкор?
Иласам бўларимидим мунчалик хор?
Одамдод тасаллиси фарзанд экан,
Фарзандимни билимга қўймадим зор.

(Миртемир таржумаси)

Абай қадимги туркий мақоллар, ҳикмати сўзлар ва иборалардан бадиий восита сифатида маҳорат билан фойдаланади. Куйидаги сатрларда порахўрлик, таъмағирлик ва очқўзлик эл-юртни таъназулга учрапгани ҳақидаги аччиқ фикрлар сонлар воситасидаги истиора билан ифодаланган:

Байлар жур жиган малин қорғалатиб,
Ўз жузин ўнин бериб алар сатип.
Ўнин алип, тўксаннан таъма қилип,
Бул журтти қўйган жўқна Қудай атип?

“Девону луготит турк”даги лирик шеърлар каби Абай ўланини ҳам бармоқ вазида битил-

ган. Китобда 7-8 ва 11-12 ҳижоли вазида битилган шеърлар кўп. Лекин туркий халқлар оғзаки адабиётда шундай шеър шакллар борки, улар мураккаблиги ва ўйноқлиги, оҳангдорлиги билан ўқувчини ҳам, тинловчини ҳам сехрлаб қўяди. Бу тўғлов жанридаги лирик шеърлар ва термалардир.

Ичим ўлган, сиритим сов,
Кўринганга дейман-ов:
Бутунги дўст — эртан ёв,
Мен не қилдим, ёпирим-ов?!
Бундаймасдинг анов қу,
Нима бўлди, ботир-ов?
Уч қун арқон бўшаса,
Бўла қолдинг бўш асов.
Берарманда беювсан,
Оларманда яна олтов.
Тўп бўлганда кўрарсан
Турли довин юз таров.
Қайтиб келар эшпикни
Қаттиқ ёлма, ёркин-ов!
Етилсанг-да, ётсанг-да,
Керак қуни бир бор-ов.

Тўғлов шаклидаги шеър й усул халқ достонларида ҳам кўп учрайди. Жумладан, “Алпомиш” достонида Товка ойим Алпомишнинг келаётганини эшитиб, бекини қутиб олишга чиккани шундай тасвирланади:

Хабар эшитгандан туриб жўнади,
Канизларман бирга-бирга келади.
Келаётир қўнглин ҳушлаб,
Ўн қанизи йўлни бошлаб,
Ўн қанизи пўш-пўшлаб,
Ўн қанизи зулфак ташлаб,
Ўн қанизи белин ушлаб,
Неча қизлар ўйин бошлаб,
Бир-бирининг вақтин ҳушлаб.

Абай шеърларини аслиятда, яъни қозоқ тилида ўқиган китобхон шоир оҳанглар ва товушлар афсунгари эканини англайди ва бу гўзал ҳамда жозибали шеърнинг оҳангарбосига ром бўлиб қолади. Оҳанг, сукут, ургу, суръат, товушлар уйғунлиги гоҳ тоғдан тушадиган жилғага, гоҳ елиб бораётган аргумоқнинг туёқлари дупурлашига, гоҳ қунонга, гоҳ мисли шаббодага ўхшайди. Бепоев келгил, кечисиз дашларнинг манзараси ўз оҳанглари билан Абай шеърлигига қўчган. Айни пайтда унинг ижодида осмонвўпар тоғ чўққиларининг улғурлиги ҳам намоён бўлади. Ҳар мисраси 6 ҳижоли ўландаги товушлар уйғунлиги, тақорлор, ҳаракат-ҳолатни билдирган сўзлар худди афсун ўқилгандек янграйди:

Иситкан, сувиткан
Бўйингли бир қўнгли.
Дунёни унуткан
Қумаринг тўзар, бил.

Туркий халқларнинг қўшиқлари лирик термаларида охириг сатрлар асосан феъл билан яқунланади. Яъни шеърнинг қофияси феъл сўз туркумига мансуб бўлади. Бундай поэтик ҳусусият Абайнинг шеърлигига ҳам хос. Албатта, бутунги кун ижодкори учун шеър қофияси от ёки сифат бўлгани яхши. Чунки қофия от бўлса, бундай қо-

фияда янги ном, янги образ яралади. Агар қофия сифат бўлса, янги ранг яралади. Бу эса шеър тилини бойитади. Бироқ ўйлаб қоламиз, нима учун қозоқ, қирғиз, қорақалпоқ, шу жумладан, қадимги ўзбек шеърлигининг қофиялаши шакли асосан феълдан иборат? Ҳар бир халқнинг бадиий адабиёти ўша халқнинг руҳияти, феъл-атвори, урф-одати ва фикрлаш тарзини намоён этади. Феъл иш-ҳаракатни, амалиётни ифодалайди. Туркий халқлар ҳаракатчан, чаккон, жанговар, тал-биркор бўлган. Улар бепоев келгилларда қишлоқдан яёлоққа, яёлоқдан қишлоққа қўнб-қўнб умр кечирган. Қушдек учқур тулпорларида олиб, душманларнинг домини берган. Ҳаёт учун қурашнинг асосий шарти ҳаракат, ҳаракат, яна ҳаракат бўлган. Шунинг учун уларнинг қўшиқларининг қофияси ҳаракатни ифодаловчи феълдан тузилган. Дўмбироқ қўнб мусикаси жўрлтида қўйлаган қўшиқларида қаҳрамонлик, ботирлик, чакконлик, топқирлик, зийраклик мадҳ этилган.

Туркий халқлар шеърлигининг яна бир қадимий тури топишмоқдир. Базида у жумбоқ деб аталади. Абай ҳазратлари қадимий туркий шеърлигининг вориси сифатида жумбоқ жанридаги шеърлар ҳам битган. Шоир уларда дунёнинг моҳияти, умрининг ўткинчилиги, табиат ва оламнинг яратилиши, эзулик билан ёвузлик ўртасидаги курашни тасвирлайди.

Жумбоқ:
Аллоҳ яратган қучли саксиз ботир,
Бир-бири билан кураш тўғри ётур.
Галма-галдан йиқитишиб, ётиб-туриб,
Ким енгади — номаълум алаб охир.

Ечим:
Буни топсам ўйлаиб: “Оқин” — денгиз,
Тополмасам: “Қайда қолди ақл?” — денгиз.
Қиш билан ёз, қун билан туз, тоқ билан жуфт,
Яхшилик билан ёмонлик — бўлди саксиз.
(Таржима бизники — Р.М.)

Абай ижодида айтишув(қиз билан йигитнинг ўлан айтишуви), йўқлов жанридаги шеърлар ҳам бор. Аллома шоирнинг диний мавзудаги шеърлари халқни ҳидоятга, имон-эътиқодга даъват этади. Ўз даврининг илгор эълиси, маърифатпарвар ижодкор сифатида рус мумтоз шеърлигидан қилган таржималари ва бадиий маҳорати ҳақида кўп гапириш мумкин.

Абай ижодини ўрганиш бутунги ёш авлод учун туркий шеърлигининг бетакор ва ранг-баранг поэтикасини қаиғ этиш ва таҳлил қилиш имкониятини беради. Шоир шеърлигидаги умр-боқий ҳикматлар ёш авлодин миллий қадриятларга садоқат руҳида тарбиялашда муҳим аҳамиятга эга. Адабиётни ривожлантириш, қардош халқлар ўртасида адабий алоқаларни янада мустаҳкамлаш, айниқса, Абай ижодини теран ўрганиш ва тарғиб этишга қаратилаётган эътибор нур устига нур бўлди.

Рустам МУСУРМОН,
Қорақалпоғистон халқ шоири

ҚУВОНЧЛИ «РАНГИН КЎЗЁШЛАР»

Буюк Британиядаги “Hertfordshire Press” нашриёти томонидан таникли ўзбек шоираси Хосият Рустамованинг “Рангин кўзёшлар” деб номланган шеър китоби инглиз ва ўзбек тилларида чоп этилди.

“Рангин кўзёшлар” — лирик шеърлар ва қундалик қайдардан иборат тўплам бўлиб, аксарият шеърларда табиат мўъжизалари қаламга олинган, қундалик қайдарда эса ҳаётга муҳаббат туйғулари фалсафий қарашларга уйғун битилган.

“Нажот”, “Ридо”, “Юпанч” сингари ўндан ортиқ шеър китоблари билан муҳлислар қалбидан жой олган шоиранинг шеър китоблари хозиргача рус, озар, тожик, инглиз, немис, швед, голланд, вьетнам, француз, испан, италия, турк, қозоқ сингари тилларга таржима қилиниб, китоб ҳолида чоп этилган. Жумладан, Туркияда “Эртаси йўқ қунлар” (“Yarinsiz günler”), Озарбайжонда “Қўрқинч” (“Qorqinch”), Вьетнамда “Шамолнинг ваҳоҳати” (“Chiêu sao của gió”) номли китоблари чоп этилган. Шоира бир қатор халқаро муқофотларга ҳам муносиб қўрилган.

“Рангин кўзёшлар” китоби тақдироти янги кунларда Испания пойтахти Мадридда “Очик Евроосиё ва Марказий Осиё китоб форуми ва адабиёт фестивали — 2020” (Open Eurasia and Central Asia Book Forum and Literature Festival — 2020) доирасида бўлиб ўттичи режалаштирилган. Шоиранинг ўзбек адабиётини халқаро миқёсда тарғиб этиш борасидаги ютуқлари билан қўлгайимиз.

“Ўзбекистон адабиёти ва санъати” газетасининг шу йил 7 август сониди босилган Ўзбекистон халқ шоири Усмон Азимнинг бир туркум шеърлари адабиёт ихлосмандларига муносиб тухфа бўлди.

Усмон Азим — тугъилиш шoir. Чин шoirнинг ўзи ҳам, сўзи ҳам бамисоли кўкка бўйлаётган гулхан. Шеърхон ва шoir азбаройи сўз туйғайли бир бутун алангага айланади.

Шеърый гулдаста Ватан мадҳи билан бошланган. Ватанини гулбоғ, бетакрор чаман, дея таъриф-таъсифлаган шoirлар бисёр. Усмон Азимнинг юрт ва халқ моҳиятини англаш йўлида битилган “Ватан ҳақида шеър”и шўро даврида эълон қилинган. Машаққатли ўтган халқ ҳаёти опа хотирасида жонланади. Кескин драматик ҳолатлар, инсоний туйғулар тасвирланган ушбу шеър меҳр-оқибат ҳақидаги энг гўзал манзумалардан бири.

Опа, Ватан — улугъ дар!

Опа, Ватан бoғ бўлсин!

Шеърда суратин чизсам,

Тўрт мучаси соғ бўлсин!

Туркумдаги шеърлар оҳанг ва шакл нуктаи назаридан бир-биридан фарк қилади. Аммо улар азбаройи соғинч туйғуси туйғайли саралангандек, гўё. Бизкур туркум руҳи Усмон Азимнинг бундан йигирма йилча бурун эълон қилган “Узоқ хайрлашувлар” эссесига жуда уйғун. “Кексаликда хотира Дилни ўртаг беҳазил”, дейди шoir. “Ё баҳор эдими // У пайтлар куз ҳам?” деган сўроқ замирида ҳам шу маънодаги таъкид бор. “Ватан ҳақида шеър”га ҳамоханг “Хотира” шеърда меҳнат-машаққатга тўла болалик тасвирланган. Унлаб асарлар дояси бўлмиш болалик қалб тубида сўнмас армон.

Бу хотира дилдан

Неча йилки кўз ёшдан

Тўқилади бесўроқ,

деб ёздаи шoir.

“Тоғда” шеърда изтиробли соғинч, эзгин

хотира туйғуси янада ажалоқроқ кўринган:

Юрагимда ўлтирибман

Афтада бир қуш монанд.

Дўстим бор эди менинг —

Барча тоғлардан баланд.

«УЙҒОНИШДАН, КЎРҚМА, ЮРАК...»

Энди ўша тоғ йўқ. Шoir ўзини рўёда қолгандай хис этади. Бедорлик ичра мураккабга чўмган шoir такдирни, умр бекатларини ҳаёлан сарҳисоб қилади. Тунги чирокларнинг бир-ма-бир сўнишидан фалсафий-руҳий ҳулосалар асайди:

Жумлан жаҳонни

унутиб бу дам

Чўқиб ўлтираман тубеиз ботинга —

Ўдимага тушади кетган дўстларим,

Шавқу шаън давралар тушар ёдимга.

Бундай эзгин кайфият ҳаётда дийдор, айрилиқ, ҳаяжон ва соғинчнинг тотли ва талх давларини бошидан кўп кечирган ҳар бир одамнинг кўнглидан кечиси шубҳасиз. Ўз-ўзи билан қолиш — умр сарҳисобини олиш демак. Ботинга чўккан одамнинг ҳаёт ҳақидаги ҳулосалари шавқатсиз бўлади. Кўнгли — кўзгудоги босиб ўтирган йўлнинг аксини ўчириш, тахир қилиш имкони бўлганда Усмон Азим:

Ўлғиз ёниб қолган чирок кабирим —

Кимдир ўчиришни унутган,

кимдир... —

деб ёзмас эди.

Газетамизда янги “Мен севган қаҳрамон” руқни ташкил этилди. Унда адаблар, олимлар ва газетамизнинг барча мухлислари ўз севган қаҳрамонлари ҳақидаги фикр-мулоҳазалари билан қатнашишлари мумкин.

Сиз, азиз саватхонларни фаолликка қорлаб қоламиз.

Ўзбекистон халқ ёзувчиси Ўткир Хошимов каламига мансуб “Баҳор қайтмайди” кассасини илк бор кўлга олганда, адашмасам, еттинчи ё саккинчи синфда ўқирдим. Асар менда кучли таассурот уйғотди. Кисса қаҳрамонини машҳур ҳофиз Алимардон, ҳаёти ҳатоларга тўла бўлишига қарамай севимли қаҳрамонимга айланиб улгурди. Юриш-туришда, соч тарашда беихтиёр унга тақдир қиладиган бўлдим. Энг кизиги, на овозим, на соҳим бўлмаса-да, қўшинчи бўлиш орузси тугади. Ҳақто бир гал пахта йиғим-терими кезлари, кечки хордик пайти синфдошлар даврасида “Кетмоқдаман”ни айтиб, қулгига қолгандим.

Синфдошларим мени кўрганда қулмасираб ўтадиган бўлиб қолишди. Ўзимча, қуйи синфлардан бирида ўқийдиган кизга кўнгли қўйиб юрардим. У ҳам менга дуч келган пайт оҳудай сакраб ўзини четга оладиган бўлди... Ҳуллас, киссага, кисса қаҳрамонига ошўфғалигим менга кимматта тушди. Аммо, барибир, Ўткир Хошимовнинг “Баҳор қай-

ЎЛҒИЗЛИК ВА МАҒРУРЛИК ФОЖИАСИ

Ўқувчи сифатида эмас, адабиётга алоқадор қаламкаш сифатида ҳам сўзларга, сатрларга, ёзувчининг иқтидорига, фикрига, ғоясига эътибор қаратадиган бўлдим. Оқибатда, киссага, унинг бош қаҳрамонига меҳр-муҳаббатим янада ошди.

Севимли адабимиз Алимардон Тўраев образини моҳирона ишлаган. Унда иқтидорли, истеъдодли одамларга хос ўзига ишонч, андак кибр, андак кўрсалк шундоқкина бўртиб туради. Энг кизиги, ҳофиз эътибордан қолган, оиласи бузилган кезларда ҳам аини шу феъл-атворда қола-

ди. Ҳамма нарсасга тепадан туриб қаради. Бошқача таърифлаганда, отдан тушса ҳам эгардан тушмайди. Образ ана шу жиҳатлари билан диққатга лойиқ ва ҳақиқатга яқиндир.

Алимардон бировларга ялнимайди, кимдандир уэр ҳам сўрамайди, пушаймонлигини ташинга ҳам чиқармайди. Балки шунинг учун ҳам кисса қаҳрамони менда чуқур таассурот қолдир-

вийди. Асар бир қарашда олатдари “Оталар сўзи — аклининг кўзи” қабилдаги мазмунга эгадек туюлади: шон-шухратдан эсанкираб, манманликка берилган Алимар-

Мен севган қаҳрамон

дон ёмон, хиёнатга йўлиққан Муқаддас — яхши. Аслида асарнинг мазмун-моҳияти бу билан чекланмайди. Атоқли адиб Ўткир Хошимов “Баҳор қайтмайди” кассасида фалсафий нуктаи назарни, дунёқарашни кенг-роқ олади. Жамиятда кадр топмаган, йиллар давомида шаклланган қоидаларга бўйлан, кўнглимдан жой олгандир. Уни сира ёмон кўрмаганман. Аксинча, Муқаддасдан нафратланиб кетганман. Чунки у бекиёс талантли, юлдузлик хавосини олган, мағрур эрини тушуниши, айрим ҳатоларини кечирishi, уни асраб-авайлаши керак эди. Бирок бу аёл Алимардонни юксак парвоздан тортиқлаб ерга туширишни истайди, анъанавий, сий-ка турмуш тарзига қўниқмишга, атрофдаги бошқа оддий одамлар каби фикрлашга, яшашга ундайди. Оқибатда, Алимардон ҳам фикр, ҳаммаслак, тиргак-таянч бўлмагани учун хотинидан со-

Мен фурсатдан фойдаланиб, барча китоб мутлоаси шайдо-рини истайди, анъанавий, сий-ка турмуш тарзига қўниқмишга, атрофдаги бошқа оддий одамлар каби фикрлашга, яшашга ундайди. Оқибатда, Алимардон ҳам фикр, ҳаммаслак, тиргак-таянч бўлмагани учун хотинидан со-

Лукмон БҮРИХОН

КЎҒИРЧОҚ ТЕАТРЛАРИ ФЕСТИВАЛИ

Бугунги синовли кунларда бошқа санъат аҳли қатори театр ижодкорлари ҳам фаол ишлашда давом этмоқдалар. Пандемия шароити муносабати билан барча тизимларда масофавий ишлашга ўтилган даврда театрлар репертуарларига киритилган спектакллар устида тинимсиз иш олиб борилмоқда. Ҳар бир театр жамоаси ижод намуналарини онлайн тарзда мухлислар эътиборига ҳавола этиб турибди.

Шу ва ўзбек театр оламида юз бераётган янгиликлар ҳусусида Ўзбекистон Республикаси Маданият вазирлиги Театр ва цирк санъатини ривожлантириш бошқармаси бошлиғи Муқаддас АҲМАДЖОНОВА қуйидагиларни сўзлаб берди:

— Театр санъати томошабин билан бевосита мулоқот қилиш имкониятига эга бўлган санъат тури сифатида қадрланади. Афсуски, ҳозирги вазиятда театрлар масофадан туриб томошабинларга хизмат қилишига тўғри келяпти. Албатта, пандемия бир муддат ҳаммамизни саросимага ва ҳатто тушқунликка солиб қўйди, десак муволажа бўлмайди. Лекин бундай вазиятлар

маси ва ижодий жамоалар билан ҳамкорликда ҳар йили қатор фестиваллар, конференциялар, илмий-амалий анжуманлар ўтказиб келмоқда. Жумладан, кўғирчоқ театрларининг анъанавий фестивалини май ойида ўтказиш мўлжалланган эди. Бироқ вазият тақозоси билан мазкур анжуман август ойининг сўнгги ўн кунлигида ўтказилиши кўзда тутилди.

Юрни келганда шунини айтиш керакки, сўнгги икки йил давомида кўғирчоқ театрлари ижодий изланишлар нуктаи назаридан жуда фаоллашган. Жамоаларимиз катта, маҳобатли мавзулардан чўчима, болаларга спектакллар орқали буюк инсонларимиз, тарихий шахслар ҳақида сўзлай бошладилар. Шу ўринда Бухоро вилояти кўғирчоқ театрининг Иккинчи жаҳон урушида қозонилган Ғалабанинг 75 йиллиги ҳамда 9 май — Хотира ва қадрлаш кунига атаб сахналаштирган “Фронтга хат”, Сурхондарё вилояти кўғирчоқ театрининг “Қодирий қулдирганда”, “Зумрад ва Киммат”, Андижон вилояти кўғирчоқ театрининг “Бобур”, Самарқанд вилояти кўғирчоқ театрининг “Улуғбек юлдузи”, Жиззах вилояти кўғирчоқ театрининг “Тилла тўқили оху” каби спектакллари таъкидлаб ўтиш ўринли. Айни вақтда Республика кўғирчоқ театрларининг анъанавий кўрик-фестивалини илк мартаба

онлайн тарзда ўтказиш ишлари жадал бормоқда. Бунинг учун театрлар томонидан ижтимоий тармоқларга аввалдан ёзиб олинган спектакллар видеотасвири жойланади. Кўғирчоқ театрида қатнашувчилар сони бошқа театрларга нисбатан кам эканлиги, спектакллар болаларга мўлжаллангани учун намоиш вақти қисқа бўлгани, видеотасвирга олиш бирмунча қулай кечгани жараёни анча осонлаштирмоқда.

Мазкур фестивалдан мақсадимиз болаларда ватанга муҳаббат туйғусини, оилага, миллий, тарихий, маданий қадриятларга ҳурматни мустаҳкамлаш, уларнинг ижодий қобилиятларини ривожлантириш, ёзги таътилда мароқли дам олишлари учун имконият яратишдир.

Онлайн Кўғирчоқ театри фестивалининг ўзига хос томони шундан иборатки, спектакллар ижтимоий тармоқларга жойла-

ниб, белгиланган муддатларда кунига икки-учтадан намоиш этилади, хайфат аъзолари ва мутахассислар, театр ходимлари уларни кузатиб борадилар. Фестивалнинг очилиш ва ёпилиш маросимлари ҳам масофавий ўтказилади. Қизил худудга кирмайдиган вилоят театрлари ижодкорлари жараёни ижтимоий масофани сақлаган ҳолда театрда ҳам кузатишлари мумкин. Бундай фестивалнинг яна бир ижодий жиҳати шунданки, авваллари театр залидаги томошабинларгина спектаклни томоша қилган бўлса, бу сафар жараёни бутун республика аҳолиси тўлиқ кузатиб боришлари, ўз фикрларини Телеграм-бот ва бошқа интернет саҳифалари орқали изоҳ сифатида қолдиришлари мумкин. Хайфат аъзолари ушбу изоҳларни эътиборга олиши кўзда тутилган.

Театршунос
Саида ДАДАМИРЗАЕВА
ёзиб олди

ТАБИАТ МУЗЕЙИНИНГ ТАБИАТИ

COVID-19 коронавирус инфекциясининг пандемияси бутун дунё бўйлаб одамларнинг турмуш тарзини ўзгартирди. У иш жадвалига ҳам, инсонларнинг бўш вақтларига ҳам жиддий таъсир кўрсатмоқда. Масалан, Германия ва Европанинг бошқа кўп давлатларида пандемия сабаб туриш даражасида музейлар жиддий молиявий муаммоларга дуч келди. Айниқса, дунёдаги табиат музейлари жиддий зарар кўрмоқда.

Шу боисдан бугунги кунда музейлар фаолиятининг давлат томонидан химоя қилиниши ва молиявий қўллаб-қувватланиши долзарб масала ҳисобланади. Шу нуктаи назардан, Марказий Осиёда ўз ўрнига эга бўлган Ўзбекистон давлат Табиат музейи фаолиятини ҳар жиҳатдан қўллаб-қувватлаш муҳим аҳамият касб этмоқда. Шу ўринда Ўзбекистон давлат Табиат музейи тарихига қисқача тўхталиб ўтсак.

Маълумки, мазкур музей Марказий Осиёдаги дастлабки йирик илмий-маърифат муассасаси ҳисобланади. Дастлаб “Тошкент му-

зейи” номи билан 1876 йили ташкил этилган бу даргоҳ 1921 йили кадимги ёдгорликларни сақлаш, санъат ва табиат ишлари бўйича кўнма тасарруфига ўтказилган. Айни шу йилдан бошлаб унга Ўрта Осиё бош музейи мақоми берилган. 1930 йили табиат бўлимлари, кишлоқ хўжалиги музейи ҳамда Зоология боғи билан бирга, Ўрта Осиё табиат музейи ва ишлаб чиқарувчи кучлар номи берилган. 1935 йил январь ойидан эса Ўзбекистон давлат Табиат музейига айлантирилган.

Музей бой илмий фондларни сақлайдиган муассаса сифати-

да 1944 йилдан Ўзбекистон Фанлар академияси тизимида, 1963 йилдан бошлаб эса Ўзбекистон Маданият ишлари вазирлиги ихтиёрига ўтказилган. Бу ерда зоология ва ботаника; геология ва география, илмий-маърифий фонд ва жамғарма бўлимлари мавжуд. Кўргазма залларида Ерда ҳаётнинг пайдо бўлиши ва ривожланиши, органик дунё эволюцияси, одамнинг пайдо бўлиши, республика табиати ва унинг бойликлари, улардан оқилона фойдаланиш тўғрисида қўллаб-қувватлаш табиий экспонатлар, коллекциялар ва кўргазмалар материаллари жой олган.

Марказий Осиёда энг йирик энтомология фонди, минг вақарак гербарийдан иборат ботаника фонди ҳамда зоология ва география материаллари фақатгина Ўзбекистон олимлари ўртасида эмас, балки Мустақил Ҳамдўстлик мамлакатларида ҳам машҳур. Музейда ўлкашунослик ва музейшунослик масалалари бўйича илмий тадқиқот ишларини олиб

Музей ва замон

бориш кенг йўлга қўйилган. Табиат музейи юртимиздаги шу каби даргоҳлар ичида биричиси бўлиб табиатни намоиш қилишнинг ландшафт усулини ишлаб чиққан ва ўз экспозицияларида бу усулни самарали амалга оширган. Бугунги пандемия шароитида Табиат музейи фаолиятини ривож-

лантиришда виртуал технологиялар имкониятларидан самарали фойдаланиш муҳим аҳамият касб этади. Шу жиҳатдан бугунги кунда музейлар инфратузилмасини халқаро стандартларга мувофиқ такомиллаштириш орқали кўрсатилган хизматларнинг интерактивлигини ошириш, жумладан, “smart” — технологияларни (ахборот дўкончалари, 3D визуализация ва голограмма, QR-қолилар, чет тилларидаги электрон гидлар ва ҳоказолар) жорий этиш, аҳоли, энг аввало, ёш авлод учун мўлжалланган, интернет тармоғидан фойдаланган ҳолда музейларнинг фаолиятига инновацион ахборот технологияларини кенг жорий этиш ва музей экспонатларининг рақамли шакллари яратиш орқали музей экспонатларини кўриш имконини берадиган инфратузилмани яратиш бугунги куннинг долзарб вазифаларидан бири ҳисобланади.

Ушбу вазифалар ўз навбатида илмий-назарий жиҳатдан Табиат музейи фаолиятини виртуал технологиялар асосида ривожлантиришга доир тадқиқотларни кенгайтиришни тақозо этади. Музей экспонатларини виртуаллаштиришда махсус виртуал технологиялар алоҳида аҳамият касб этади. Булардан “Элар Ортери P5000”, “ZBE Satellite”, “BookEye GS”, “Minolta PS7000”, “Cruse” ҳамда “VIZERRA” 3D каби сканерлар муҳим аҳамиятга эга бўлиб уларни музейларда қўллашнинг ижобий жиҳатлари мавжуд.

Улуғбек ТУРСУНОВ,
музейнинг илмий ишлар бўйича директор ўринбосари

ИНСОН ҚАЛБИГА ҚЎЙИЛГАН ХАЙКАЛ

Кишлоғимиз четда ўн сўтихча бедаромиз бор. Икки ой карантин ичида икки марта ўришга улгурдик. Эргалаб акам билан беда ўргани келганимиз. Бутун кун анча қизди. Соат тўққиз бўлмай орта кайтдик. Дарвозадан кириб келишимиз ҳамоно синглим: “Ака, Адиблар хиёбонини кўрсатяпти”, деб чақириб қолди. “Ўзбекистон 24” каналида Адиблар хиёбони ҳақида кўрсатув берилётган экан.

Богда қад ростлаган ҳар бир ҳайкал адабиётга қилган бетакрор ва бебаҳо хизматлари билан аллақачонлар халқимиз қалбидан ўрин олган адиблар сиймосини акс эттирди. Дарҳақиқат, Ватан келажаги учун хизмат қилган буюк алломалардан бири, шубҳасиз, жадид бобомиз Махмудхўжа Бехбудийдир. Замондошларидан бири Бехбудий ҳақида гапирар экан, унга “Турон-Туркистон қуёши” деб таъриф берар.

Бехбудий “Падаркуш” асари билан ўзбек драмачилигига асос солди. Бу асарини адиб “Ўқимаган боланинг аҳоли” ёки “Илмсизлик миллият фожеси” сингари номлар билан ҳам атаган. Мустабид тузумнинг камчисидан қон томиб турган бир пайтда юрт келажагини, миллиятнинг эртасини ўйлаб янги мактаб очиш, ёшларни ҳушёрлик ва маърифатга ундаш чинакам жасорат эди. Бехбудий мана шундай машаққатли, аммо шарафли меҳнатга бел болаган.

“Падаркуш” драмаси 1911 йилда ёзилган. Орадан уч йил ўтиб, яъни 1914 йили нашр этилган. Асар бир пардали, ҳажман қисқа бўлса-да, ўз ичига бутун бир миллиятнинг дардини қамраб олган. Асарда Тошмурад образи орқали илмсизликнинг аянчли оқибатлари кўрсатилган бўлса, унинг отаси бўлиш бой образи мисолида мансабпарастлик, дунёпарастлик каби чиркин иллатларнинг муҳим оқибатлари очиб берилган. “Падаркуш” ўз қобилига ўралаиб, бу дунё фақат пул ва бойликдан иборат, деб ўйловчи бойларга қаттиқ

зарба бўлган. Драмани ўқир эканмиз, ундаги воқеалар бир аср аввал эмас, қуни кеча ёзилгандай таассурот қолдиради.

Бехбудий “Падаркуш” драмасида маърифатсизлик, жаҳолатни қоралайди, миллий қадриятларга, урф-одатларга эътиборни тортиди. Шу ўринда драмдан бир неча мисоллар келтирамиз. Масалан, домла нималардир дейишга шайланганда бой хизматкори Хайруллога уйқуси келганини айтиб, жой тайёрлашни буюради. Ваҳоланки, бойнинг уйқуси келмаган эди, у домлага галларинг ёкмайпти, тур, кет, дейишдан андиша қилиб, шу баҳонани ўйлаб топганди. Драматург ўз қаҳрамонларининг мана шундай қичик ва таъсирчан ҳаракатлари билан асарга сингдирилган ғояни тасвирлаган...

Яқинда Адиблар хиёбонида Бехбудий боланинг хайкалини зиёрат қилдим. Улуғ тома хайкали пойида туриб жасоратли ва шу билан бирга, армонларга тўла ҳаёти ҳақида ўйларканман, беихтиёр: Сизга таҳсин, Бехбудий бобо, дейман қалбим фахр-ифтихорга тўлиб.

Яҳёхон ФАЁЗ

Наргиза ОДИНАЕВА

Мўрм томон

Мен айтиб бераман кўзингга қараб,
Нималар йўқлигини кафтинг ичида.
Кунларни ёндирган соғинч оралаб,
Умримни ўлчадим бахт қаричида.

На менга, на сенга эшир бу дунё,
Жонимни самандар ўтларга солдим.
Дунёга тўзимлар берсин Худо-ё,
Энг катта телбага айланиб қолдим.

Энди бир лаҳзада тўртта фасл бор,
Энди елкамдадир еттига осмон.
Энди кўшигимга бор оҳанглор тор,
Энди кўзларимда гуллалар армон.

Борлиқнинг қулгуси етмиш хил рангда,
Дилдаги ҳаловат қушлардай дайди.
Хеч қим ютолмайди туйғусиз жангда,
Гарчи гуноҳ пайти, гарчи ранж пайти.

Жисмдан соялар тушмаган ерман,
Тўрт томон ҳам бир хил –
айтилган йўлди.
Факат сукуватдан тузилган шерман,
Рухим, вужудимга ўзимни тўлди.

Баҳор, остонангга “қузан” деб ёзим,
Такдир бу сўнгига етмаган фармон.
Гарчи бор жанглардан ақдан озим,
Ўзимга айланиб тўрт томон.

Эмисс

Тупроқ бўлиб яшашни ўрган,
Кўшилиб ол тўрт фасл билан.
Оқ тонглардан Хизр туш кўрган
Ватан деган бир туйғу тилан.

Шу дарахтлар тафтинг олади,
Юраги бор ҳар тўрт томоннинг.
Гар қокилсанг, суяб қолади
Елкалари зангор осмоннинг.

Шу заминда тоғлар вискорли,
Шу заминда шамол майиндир.
Шу заминда шомлар ифори,
Шукурларнинг умр сайиндир.

Кўл ташлаган қуёш елкамга,
Кўзларимдан меҳр унади.
Ватан, десам, шу бир каломга
Хўрликларнинг бари кўнади.

Эй ватандош, иниб гулларга
Эгачингга ўхшаб қўяман.
Ўтил-қизинг юрган йўлларга
Бор жонимни тўшаб қўяман.

Ой тунларни ёритар атай,
Йўл бошига сўзсиздек борма.
Кўлогига исминини айтмай
Кунларининг кўйиб юборма.

Айланади кўхна чархпалак,
Бу умрнинг ёмғирлари бор.
Бошқасининг саждаси бўлак,
Ўзинг томон ўзининг юбор.

Ховучимга оламан жойлаб,
Бир қаричмас дунёнинг эни.
Хад билмаган кенгликлар бўйлаб
Хар тонг Ватан уйготар мени.

Шу эски чархпалак, бошда ёмғир, қор,
Яшаб ўтаётган одам тарзида.
Қорачикда тойган мингта такдир бор,
Осмон ва заминнинг чегарасида.

Мудом тутқун этар тортишиш кучи,
Ким билсин жондаги тугунларини.
Қуёш айвонида турган эй йўлчи,
Худо обод этсин бугунларинини.

Баҳорлар гуллади, сўнг кузлар қирар,
Ой бадр – юракнинг устидан юриб.
Умримни бир таниш соғинч қақираб
Ҳали туғилмаган тонглардан туриб.

Қилган орзуларинг тушларингдай ўнг,
Бунда қангитган менинг йилларим.
Сенинг эртақларинг тугагандан сўнг,
Бошладим менинг узун йўлларим.

Ўшқирма ва
ўттизимнинг орасида

Кўшигимга тўлдирилмай бир фалакни
Киём ўтди, кун кўксимга оғаётди.
Юрагимдан бошлаб бердим қамалакни
Дил шаҳрига ёмғирлари ёғаётди.

Сўзга сизмас Ўзи билган тавбаларим,
Исмин айтсам файзи кетгай,
файзи кетгай.
Қош қорайса имлайверар қибларим
Ишқлар менсиз гуноҳ этгай, гуноҳ этгай.

Юким ортди этагимга юлдуз териб,
Юпун жоннинг савдосига хато келдим.
От ўйнатган дунёсига салом бериб
Киш тўқилдим, ёз тўқилдим,
куз тўқилдим.

Шабнам борар тонг юзида булоқ бўлиб,
Харитага айланади қарвон йўли.
Дил эланди кўшқарида улоқ бўлиб,
Чап елкамга ботиб кетган қимнинг қўли.

Тушлар, сизга кечагидек йиғилмайман,
Кўзларимга қараб беринг,
тинчликмикан.
Соқов айтган нолаларсиз яшолмайман
Ичимдаги аразқашим тирикмикан.

Энг сўнгига тўқилади жон оҳори,
Даври-даврон, чўмичингда
борманми, айт.
Товонимдан чўкайман жимлик сари,
Тупроқларим айтган садо,
мен бўлиб қайт.

Йўл тополмай оёғимга йўл суринар,
Жим турибман қиёматнинг қорасида.
Қай томонга борай десам ўт қўринар
Йиғирма ва ўттизимнинг орасида.

Мен англаган саховатни билмас олам
Минг ўхшайман озби-тўлган ойларига.
Қисматида кўймай юрган соқов одам,
Тош отиб тур юрагимнинг сойларига.

Шамоллар манзилга етмаган далда,
Ёмғир – кузга чора, эрмак баҳорга.
Шом. Қишлоқ. Ўчоқлар ёнган маҳалда
Кўп нарса етишмай турар шаҳарга.

Кунлари соҳилсиз,
Тунлари солқаш,
Қишлоқ кўчалари, бир қанғиб юбор.
Дарвеш тополмаган қўйларга эргаш
Кўнглимни қавартган,
Соғинчлар, —
Ғубор!

Қайтиб тўқилади қулғулар учиб,
Нима оғритади Парижу Римни?!
Дунё кетаяпти одамни кечиб,
Томошабин этиб икки кўзимни.

Кўйиб юбормайди ернинг тортиши,
Ҳамма айланади, мана, Мухрор!
Озгина жумбоқдай қуёш ботиши,
Уфқ йўқ, бу ерда фақат осмон бор.

Фасллар оғриғи суяк сурибди,
Бу эшик олдида не армон қимда.
Ва менсиз кўп нарса йиғлаб турибди
Шом. Қишлоқ. Ўт ёнган томонларимда.

Кетсам, товонимдан тиллаб олган ер,
Бошимда кўз узмай турибди осмон.
Ўзимга етишга имконият бер,
Эй бешикчи томон, олтинчи томон.

Кўнглимга экканман нечта юлдузини,
Етаклашиб юрдим қанча ой билан.
Елкамда яшинлар қолдирган изни
Ёлпёк келаяпти синик най билан.

Кўзимда бир тартиб айланаб тасма,
Мен юрган томони оғди замин.
Эй хушнинг шамоли, тескари эсма,
Қишлар олиб қолган умримнинг ярмин.

Қулгимни шафадан қайтаради тонг,
Йиғимни уфқдан ўтказмайди шом.

Такдир, менда қилган энг катта хатонг –
Шундай йўлларимга қўймагансан ном!

Чўчимайман яшил, қизилдан,
Кимлигимни ранглар айтади.
Сени топпай олис манзилдан
Номозшомда йўллар қайтади.

Келар изнинг кетар эшиги,
Бу йўқликлар жонимга тузоқ.
Жимликларим кўкка билдирги,
Энди тўхтаб тураман узоқ.

Етиб келди ёмғирлар яна,
Қўшигимга қандай чидайман.
Тўрт томонда ўт ёнар, ана,
Сен қайсиси, нега билмайман...

Йўллар қичқиради шом қучоғида,
Молини ёнди кеча – савдогар.
Қартайган тоғларнинг олис ёғида
Қўшигин бошлайди уйсиз, дарбадар.

Тун оёқ қокмайди,
Ўзидан чўчиб
Уйғонган осмонга тикилади сой.
Кўзимда қайқалган дарёни кечиб
Олтин бешигини ахтиради ой.

Ким тиккан қашта бу рангларни сириб,
Нимани фарқлайди қизил, қора, оқ?
Келиб-кетаргача масофа юриб,
Мен ҳам тиланганим бир ховуч тупроқ.

Соғинчдай бир баҳор юракда қишлар,
Дунёнинг кузлари билмайди нега,
Менга ўхшайдими сен кўрган тушлар,
Умрим ўхшаб кетди жуда ҳам сенга.

Яшил жилдли китобларни яхши кўраман. Чунки илк ўқиганим ва дунёда китобдай бир азиз дўст борлигини ҳис этганим – китобим яшил жилдли эди. Унинг қўлимга қаердан тушиб қолганини эслаб олмайман. Китобнинг ичидаги айрим бетлари нам торганидан униқиб қолган, баъзи сўзларнинг тагида қизил чирик тортиб қўйилганди. Энг асосийси, уни арақлаганимда қанақадир ёқимли ҳид тараларди. Орадан йиллар ўтиб, бу китобнинг жуда муҳташам нусхаларини сотиб олган бўлсам-да, лексин бирортаси ўша “яшил жилд”дек тўлқинлантиролмади. Чунки уларда ўша қадрдон ифори йўқ эди.

Бу китобни ўқиганимда тўртинчи ё бешинчи синфда эдим. Мутолаа тинчимни бузганди. Эсимни таниганимдан бери билган дала-дашларим кўзимга бошқача кўрина бошлади. Баланд қирларга чиқиб, бу Боботов, дейман. Пойимда ястаниб ётган сайхонликларни Чил-бирчўлга ўхшатаман. Олисан молларини по-

муолажа қилиб, кўнглини яхшиликларга мойил этади. Ишонинг, у бир куни сизга шундай савол беради:

– Нега ҳаётимиз эртақларга ўхшайди?
Бу савол қаршида қувончдан кўзингизда ёш милтирайди. Чунки болангиз муддатидан олдин “чегара”га етиб келибди. Ҳаёл

БУЗИЛГАН ҚАЛБ ХАТАРЛИДИР

дага қўшиш учун хайдаб келаётган қўшни киз кўзимга Барчиной бўлиб кўринади. Қулоғимга отлар дупури чалинади. Хуллас, ҳар кўрганам бир маъно қасб эта бошлади. Шундоққина ён-атрофимда ҳайратланишга арзирли жуда кўп нарсалар борлигини ҳис этаётгандим. “Яшил жилд”ли китобим мени ҳайратлар изидан эргаштириб бораётганди.

Орадан йиллар ўтди. “Яшил жилд”ли китоб берган ҳайратлар ҳам улғая борди. Ҳайратлар улғайса, инсон улғаяди! Зеро, ҳайрат инсонни нарсаларга маъносини англашга ундайди.

Шу тариқа китоблар жавонига етиб бордим ва кўрдимки, инсон учун буюқ мураббий шу ерда экан. Ҳар бир мазмунли асар – бир мураббий! Унинг ичига қиринг, у сизга, албатта, ҳаётнинг қизгин ва ибратли бир бўлагини тақдим этади. Асар воқеалари ичига шўнғисиз, қаҳрамонлари билан яшаб кўрасиз. Уларнинг гоҳ дарди, гоҳ шодлигига шерик бўласиз. Бу жавон сизга нозлаб инсонларнинг қисматидан ҳикоялар айтади.

Мутолаага муҳаббат аввало оилада уйғонади. Зеро, болангизнинг китобга иштиёқи сизнинг эртақларингиздан бошланади. Бола сиз айтган “Бир бор экан, бир йўқ экан...”нинг “йўқ экан” деган жойини қабул қилмайди. Унинг учун ҳамма нарса “бор экан” бўлади. Шу соф ишончдан унумли фойдалана олсангиз, уни суеистеъмол қилмасангиз, бола сиз сўзлаган эртақдаги заҳматқаш чолу кампирни тушларида кўради. Ҳаёлан ўрмондан ўтин елкалаб келаётган чол билан гаплашади. Унга раҳми келиб, ёрдам беришни истади. Ялмоғиз кампирнинг шумлиқларидан хафа бўлади. Мана шу кечинмалар унинг митти қалбини

билан ҳаёт орасидаги чегарага! У эрта улғайибди, эрта англабди! Энди сиз болани жавоннинг унинг бўйи етадиган тоқчаларига тақлиф этасиз.

Китоб жавонларининг тоқчалари – қомиллик пиллапояларига ўхшайди. Ёшиқда ўқилган китоблардан олинган таассуротлар дарахт танасидаги ёзувлар каби инсон хотирасига муҳрланади. Инсон улғайгани сайин ўша асарларнинг моҳиятини яхшироқ идрок эта боради. Тасаввурларига ойдинлик инади. Ҳаёт ҳақиқатларига тайёр туришни ўрганади.

Бугун дунё бекарорлашди. Унинг ранг-рўйи хар сонияда ўзгариб бораётди. Бундай вазиятда инсон қалбини, туйғуларини асраб қолишда китоб жавонларининг ўрни жуда катта. Бир машхур адиб айтди: “Мен ўзимдаги барча яхши хислатлар учун китобдан миннатдорман”.

Афсуски, сўнгги ўн йилликларда китоб мутолаасидан узоклашиб қолдик. Узоклашув жараёни факат бизда кечмади, дунё микёсида фан-техника ва телекоммуникация инфратузилмасининг ривожланиши одамлар қалбидан китобга бўлган муҳаббатни сиқиб чиқарди. Энди-

ликда инсоний хиссиётлар қалб орқали эмас, совуқ смартфонлар орқали кечаётгандек, техникага қарама-қарши ўзимизни ҳам хиссиёт бир матоҳга, темирга айлантириб қўяётгандек... Бутун табиатан ночор ва ожиз бир ўспиринни қийнаб, унинг азобланишини мароқ билан видеого олиб, ижтимоий тармоқларда тарқатаётган болалар ана шу қарама-қаршиликнинг маъноси. Инсоний хиссиётлардан мосуво бўлиб улғаяётган бу ўспиринлар бизнинг энг аламли мағлубиятларимиздир.

Тарихдан яхши биласиз, 1945 йилда японларнинг бошига шундай бир бало ташландики, башариёт Одам Ато замонидан бери бундай фожеоли кўрмаган эди. Бир пайтнинг ўзига 200 мингдан ортиқ одам ўлди ва мамлакат ҳаётида битмас-туганмас асорати қолди. Лекин япон миллати шу билан йўқолиб кетмади. Бу миллат ирода-си ҳар қандай атом бомбасидан қучли эканлигини кўрсатди. Бор-йўғи 30 йил нари-берисида “япон мўъжизаси” деган атама пайдо бўлди. “Япон мўъжизаси”нинг моҳияти нима эди? Япония ва япон халқи кўрсатган мўъжиза – мамлакатда таълим тизимининг тўғри йўлга қўйилиши бўлди. Япон болалари ўқиш-ўрганишни 6 ойликдан бошлайди. Чунки миллат келажаги шу болалар-

га боғлиқ. Бундан муҳимроқ масала бўлиши мумкин эмас.

Бизнинг қадим ватанимиз ҳам узок асрлар аввал илм-фан ва маънавият ўчоғи саналган. Қўллаб қўлловчи ва дунёвий билимлар пайдо бўлиши ва ривожланиши билан бир қаторда адабиёт ва

кулубоначилик ҳам тараққий этган. Доно боболаримиз китобнинг қадрини жуда яхши англаганлар. Ҳали ғарб ола-

ми маънавият нима эканидан бебаҳра бўлган бир пайтда шарқда маънавият бебаҳрали пайдо бўлган. Бу улғувор тушунчанинг шаклланиши ва инсонлар онига кириб бориши учун тамал асослар яратилган. Аммо буларнинг ҳаммаси қадимда бўлган. Бизнинг болаларимиз эса суронли бир даврга яшашти. Шов-шувларга ўч, беҳуда бахсларга мубтало, вақтни ўлдирувчи ўйинларга тўла бир замонда... Бундай вазиятда болаларимиз онгини ва қалбини асраб қолишимиз буюқ жасоратдир. Асраб қолишнинг ягона ва синалган йўли эса маърифатдир. Маърифатсиз, китобсиз, мутолаасиз инсоний ҳаётга эришиб бўлмайди.

Дарҳақиқат, одамият шу вақтгача китобдан-да яхшироқ дўст, дилдош ва даррдош тополмади. Назаримда, инсониятнинг қашф этганлари орасида энг қимматлиси ҳам шу китобдир! Лекин бугунгидек талотўп бир замонда, бу ҳақиқатни ҳар кимнинг ҳам олди-га қўйлашсиз. Ҳазрат Замахшарий айтмоқчи: “Тумов киши гулининг хидини сезмаганидек, ахмоқ киши ҳикмат лаззатини билмайди”.

Минг ваҳки, бутун қўлчилигимиз “тумов”га гирифтормиз. Гул билан тиканини фарқлаётган қашф этган ёшларимизнинг энг катта муаммоси ҳам шу – “хид” билмаслигидир. Ваҳоланки, кундан-кун тахликалари қучайиб бораётган XXI аср кўчасига бунақа “юпун” ҳолатда чиқиб бўлмайди. Акс ҳолда, ўзингизни ҳам, қалбингизни ҳам бой бериб қўясиз. Зеро, бузилган қалб хатарлидир!

Алишер НАЗАР

ЎЗБЕКИСТОН ДАВЛАТ САҲЪАТ ВА МАДАНИЯТ ИНСТИТУТИ
БЎШ ЎРИНЛАРГА ТАНЛОВ ЭЪЛОН ҚИЛАДИ

“Овоз режиссёрлиги ва операторлик маҳорати” кафедрасига профессор (1), “Музыкали, драматик театр ва кино санъати” кафедрасига доцент (1), “Вокал” кафедрасига доцент (1), “Қўғирчоқ театри санъати” кафедрасига катта ўқитувчи (1), “Сахна ҳаракати ва жисмоний маданият” кафедрасига катта ўқитувчи (1), ўқитувчи (1), “Сахна нутқи” кафедрасига доцент (1), “Кино, телевидение ва радио режиссураси” кафедрасига профессор (1), катта ўқитувчи (1), “Санъатшунослик ва маданиятшунослик” кафедрасига профессор (1), доцент (1), катта ўқитувчи (1), “Педагогика ва психология” кафедрасига доцент (1), “Миллий қўшиқчилик” кафедрасига профессор (1), доцент (1), “Чолғу ижрочилиги” кафедрасига профессор (1), доцент (1), катта ўқитувчи (1), “Фольклор ва этнография” кафедрасига доцент (1), катта ўқитувчи (1), “Маданият ва санъат муассасаларини ташкил этиш ва бошқариш” кафедрасига профессор (1), доцент (1), “Жаҳон тиллари ва адабиёти” кафедрасига катта ўқитувчи (1), ўқитувчи (1).

Танловда иштирок этиш учун қуйидаги ҳужжатлар тақдим этилиши лозим:

1. Ректор номига ариза;
2. Ишловчининг шахсий varaқаси;
3. Маълумоти, илмий даражаси, илмий унвони ҳақидаги диплом нусхалари;
4. Паспорт нусхаси;
5. Илмий ишлар рўйхати (илмий котиб томонидан тасдиқланган ҳолда);
6. Малака оширилганлиги тўғрисидаги гувоҳнома нусхаси;
7. Меҳнат дафтарчасининг нусхаси

Ҳужжатлар эълон чиққан кундан бошлаб 1 ой муддатда қабул қилинади.

Манзил: 100164, Тошкент ш., Яланғоч даҳаси, 127 “а”-уй.

Телефонлар: 71-230-28-02, 71-230-28-11

O'ZBEKISTON
ADABIYOTI VA SAN'ATI

Манзил: Тошкент - 100083, Матбуотчилар кўчаси, 32
Электрон почта манзили: uzas.gzt@mail.ru

Муассис:
ЎЗБЕКИСТОН
ЎЗУВЧИЛАР УЮШМАСИ

Ҳамкоримиз:

Бош
муҳаррир
Салим
АШУРОВ

Тахриратга келган қўлёзмалар таҳлил этилмайди ва муаллифларга қайтарилмайди. Муаллифлар фикри тахрират нуктаи назардан фарқланиши мумкин.

Масъул котиб: Асрор СУЛАЙМОНОВ
Навбатчи муҳаррир: Абдураҳим АЗИМОВ
Саҳифаловчи: Зафар РҲИЗОВ
Газета 2014 йил 26 ноябрда Ўзбекистон Республикаси Президентини Администрацияси ҳузуридаги Ахборот ва оммавий коммуникациялар агентлигида томонидан 0283 рақам билан рўйхатга олинган.
Алди - 5048. Буғуртма Г - 855.
Ҳажми - 3 босма табоқ, А-2.
Нашр кўрсаткичи - 222.
Таҳсилотлар учун - 223. 1 2 3 5 6

«Шарқ» нашриёт-матбаа акциядорлик компанияси босмаҳонаси.
Босмаҳона манзили:
Буюк Турон кўчаси, 41-уй.
Босишга топшириш вақти - 21.00.
Босишга топширилди - 20.42.

ЖУМА КУНЛАРИ
ЧИҚАДИ

Сотувда нархи эркин.

ISSN 2301-619X
7 721 61 14000

Тақдир ва адабиётшунослик бўлими: 233-57-42

Санъат бўлими: 233-56-40

Назм ва наср бўлими: 233-58-60